

Victor Ronander, 1847—1929.
Et Levnedsbillede fra Artist- og Museumsverdenen.
Af Joh. D. Landmark.

Den 3die April 1929 døde Victor Ronander som Bestyrer af Mønt- og Medaljesamlingen ved Det kgl. norske Videnskabers Selskab i Trondhjem. Tillige havde han i en Menneskealder været Assistent ved Selskabets Bibliotek. Nu, da han er gaaet bort, synes det paa sin Plads, at man ved denne Institution, som han tjente med saa trofast Hengivenhed, søger at tegne et tydeligt Billede af hans ejendommelige Levnedsløb, saa at Erindringen om ham kan bevares for Efterslægten.

Han blev født i København den 7de Juli 1847 af Forældre Konditor Carl Frederik Ronander og Hustru Jacobine Poulaine Tegner. — Da deres Bopæl dengang var i Huset paa Hjørnet af Gothers Gade og Kongens Nytorv, ganske nær ved Hotel d'Angleterre, kunde Ronander med Rette fremhæve, at han efter Oprindelsen var »Københavnerv med K«. Barndoms-miljøet i Hovedstaden gav ham ogsaa et Præg for Livet. Han var typisk Bymenneske med Bymenneskets Kærlighed til et Landophold — om Sommeren, men heller ikke derudover. — Ronander anførte sin Fader som Kilde for den mundtlige Tradition i Familien, at hans fædrene Slægt stammede fra Sverige. Navnet Ronander er jo ogsaa tydelig af svensk Type. Endnu medens han boede i København, gjorde han i 1860-Aarene Optegnelser særlig fra Holmens Kirkebog om sin Familie. Faderen var født 10de November 1802 som anført af Th. Hauch-Fausbøll i hans »Patriciske Slægter«, 4de Samling (Kbh. 1919, Side 213 og 220). Han havde gaaet i Lære hos Konditor Apitz, var anlagt for Musik og skal have været en ganske flink Fløitist. Efter svære Lidelser døde han paa Frederiks Hospital den 22de September 1850. Dødsårsagen var Mavekræft. Som Medlem af Livjægerkorpset blev han baaret til Graven af sine Militærkamerater. En ældre Søster af ham var Laurine Elisabeth R. f. 1800 i København d. 17de Juli 1870 i Kongens Lyngby. Hun var gift med den i sin Tid kendte Oversætter af Walter Scott, Cooper m. fl., Andreas Rasmusen, Sprog- og Handelslærer i København, sluttelig Restauratør i Ermelundshuset, død i December 1835. — I sine efterladte Notater siger Victor Ronander, at hans Farfader var Fuldmægtig i Søetaten, Johan Ronander, som 17de August 1815 blev

afskediget i Naade med Pension fra sin Stilling ved »Ege- og Fyrre-Tømmer Materialiernes Contoir«, hvor han havde været ansat i hvert Fald siden Aaret 1800, da han begyndte som Kopist. I Københavns Adresse Contoirs Efterretninger findes for 28de September 1770 under Titelen »Kiøb-Slutninger« den Oplysning, at der er solgt et Hus i »Borregaden« til en **Jens Ronander**. Og i Byens Adresskalender for 1780—90-Aarene findes flere Gange nævnt en »The- og Pottehandler« Ronander i Borbergade nr. 97. Han nævnes endnu i Københavns Vejviser for 1805. — Ronander formoder, at denne Mand er hans Oldefader. Ud over disse Oplysninger naaede han ikke yderligere Kendskab til sin fædrene Slægtslinje i Danmark. Men da han rejste som Musiker i Sverige, Sommeren og Efteraaret 1883, var han en Aften efter en Koncert i St. Petri Ordens Lokale i Hernösand med nogle Bekendte til en lille festlig Sammenkomst, og en af Deltagerne, Konsistorienotar Matthiesen sagde da til ham: »Skål, gamla Gotlånding«. Da Ronander protesterte mod denne Betegnelse, kunde Notaren fortælle ham, at Slægten Ronander nedstammede fra Kristian den 2dens Partigænger, **Søren Norby**, den bekendte Kaperhøvding, eller som Ronander selv karakteriserede sin Stamfader: »Saadan en gammel Sørøver der ude paa Gotland«. Notaren gjorde ham opmærksom paa de Slægtsoplysninger, han kunde finde hos **O. W. Lemke** i »Visby stifts herdaminne«, Ørebro 1868. Paa Kungliga Biblioteket i Stockholm studerede Ronander denne Bog. Her berettes (Side 372) om Kyrkoherden i Rone Pastorat, sydøstlig paa Gotland, **Pehr Bengtson Norby**, d. 1646, at han var en Sønnesøns Søn af **Søren Norby**. Hans Søn igjen, **Thomas Pehrsøn Norby**, som ogsaa var Kyrkoherde i Rone, d. 1673, antog efter sit Fødested Navnet Ronander, og fra ham har Slægten sit Udspring. I vor Tid har **C. J. Hallgren** udgivet sit personalhistoriske Verk »Gotländske Släkter«, Visby 1926, hvor Stamlinjerne Norby-Ronander findes saa fuldstændig udredet som tilgængelige Kilder har gjort det muligt. — Efter hans Oplysninger har en Sønnesøn af Kyrkoherden R. været Guldsmed i Visby, ogsaa med Navnet **Thomas**, d. 1730, og blandt hans otte Børn var to Sønner, **Jochim** f. 1714 og **Jøns**, f. 1717, der efter Hallgrens skriftlige Meddelelse findes anførte som »bortresta«. Muligens har man herfra Forbindelsen til den senere danske Linje, eventuelt over Thehandleren i Borbergade, idet han jo efter Tidsforholdet enten kan være identisk med eller vel heller Søn av nævnte **Jöns R.** fra Visby. Derimod er Sognepræsten til Harridslev og Albæk, **Jens Ronander**, en ældre kognatisk Representant for Slægten, d. barnløs 1728, født paa Gotland, Søn af Presten **Jacob Langeland**, Conf. Lemke, S. 373 i. f.

Da Konditor Ronander døde, var Sønnen Victor noget over tre Aar gammel. Men han erindrede tydelig sin Fader, at Faderen tog ham med sig ud, de saa paa nogle Tinfigurer, udstillede i et Vindu — et for Ronander karakteristisk Erindringsbillede — og de spadserede sammen i en stor Have — Frederiksberg Have. Ligeledes kunde Ronander huske, at han som Dreng havde overværet Soldaternes Indtog i København efter Treaarskrigen. Dette saa han fra 1ste Sal i Vimmelskafte, hvor Familien dengang boede. Indtoget fandt som bekendt Sted den 9—10de Sept. 1850. — Ronanders Moder var fra Helsingør, Datter af Skibstømmermester Fr. Chr. Tegner, ogsaa af oprindelig svensk Afstamning — en Haandverksslægt, som over Skåne indvandrede til København. — Da Ronander i sin Tid kom hid til Trondhjem, havde hans Mødreneæt en Menneskealder forud havt Forbindelse med Byen, idet nemlig hans Morbroder Christian Martin Tegner i 1830 og 40-Aarene boede her under et mangeaarigt Ophold. Denne Mand var for saa vidt et Slags Forløber for sin Søstersøn. Ogsaa Morbroderen kom hid som Medlem af en Skuespillertrup, men han var mindre Skuespiller end Sanger. Da han tillige var en duelig Tegnelerer, fik han Ansættelse ved Realskolen og købte sig eget Hus i Søndre Gade, hvor han anlagde litografisk Atelier, som han drev med Held. Imidlertid forlod han Trondhjem efter seksten Aars Forløb. Fra Slutten af 1840 Aarene slog han sig ned i København som Portrætmaler og Ejer af et litografisk Institut, men han naaede ikke den Anseelse som den yngre, Is. Wilh. Tegner, ogsaa Litograf og den mest bekendte af Brødrene, Fader til Kunstneren, Professor Hans Tegner, Holbergs berømte Illustrator. Med disse sine Morbrødre og den Tegnerske Familiekreds i det Hele har Ronander under Opvæksten havt megen Forbindelse, hvorom flere af hans Erindringsnotater bringer sympatisk Vidnesbyrd. — Det er øjensynlig fra sin mødrene Slægt, han havde arvet ikke blot betydelige Evner, men ogsaa noget væsentligt af det Kunstnertemperament som var ham ejendommeligt.

Efter Faderens Død fortsatte Moderen Konditoriet først i Klosterstræde, siden paa Østerbro i den gamle Accisgebod, senere ligeoverfor i Kvarteret mellem Farimagsvæien og Kærlighedsstien. Først laa Hjørnehuset (Melhandler Neudam) og derefter Gaarden med Konditoriet ud mod den nuværende Øster Sø-Gade. En Trærække skilte fra Kærlighedsstien langs Sortedamsø. Dette Ronanders Barndomshjem var et lille Hus i et Stokverk med Kvist paa Loftet. Her voksede han op sammen med sin yngre Søster Hulda Wilhelmine Antonie, f. 2den Aug. 1850, d. 20de Marts 1886 i København, gift med Sadelmager Ludvig

M. P a u s t i a n (de havde en Datter, der døde som Barn). — Ronander siger om sin Moder, at hun havde en udmerket Hukommelse. I Skumringen, før de tændte Lys, sad hun gerne med Børnene, sang med Guitaraccompaniment gamle Viser og Ballader eller fortalte dem af sine Erindringer fra fordums Tid i Helsingør, om Teatret paa Kronborg, Fest i Hammermølleskoven o. s. v., ganske som Forholdene findes skildret af O. Lund i Tidsskr. »Museum« for 1892. Endnu i 1850 Aarene var Bebyggelsen paa Østerbro væsentlig Landsteder med store Haver. — Blandt sine Indtryk fra Børnearene fremhævede Ronander gerne Synet af de skønne Beplantninger og historisk fængslende Mindesmerker paa de to Garnisonskirkegaarde for Land- og Søetaten ved begge Sider af Hovedgaden indover mod Byen. I de forholdsvis landlige Omgivelser havde Børnene deres frie Leg. Naboeiendommen mellem Sortedamsø og Farimagsvai var Grossererfamilien Z i n n s Landsted »Elba«, hvor Ronander efter eget Udsagn tilbragte sine bedste Barndomsdage. Her viste han tidlig sine musikalske Evner. Husets Damer tog sig af Drengen. Frøken R e g i t z e Z i n n sagde til ham: »Du spiller saa godt, men du mangler saa meget«. Hun gav ham saa den Undervisning i Klaverspil, som blev af grundlæggende Betydning for hans senere Livsvirksomhed. — Før han kom i Skolen, lærte Ronander Skrivning hos den bekendte humoristisk-ironiske Tegner F r i t z J ü r g e n s e n, som paa en eller anden Maade var Familien forbunden enten ved Slægt eller Bekendtskab. Da de skulde begynde, brugte han den Metode at lade Drengen aftegne Bogstaverne paa et klart Papir, der lagdes over Originalen, som Jürgensen selv havde skrevet. Da Aftegningen var færdig, lød Ordren saaledes: »Ja, nu kan du gaa hjem og vise din Moder dette, saa hun ser, hvor vidt du har drevet det«. Men da Moderen fik Papiret og saa paa det, begyndte hun at le, thi der stod følgende: »Undertegnede erklærer, at han er en umanerlig stor Klodrian. Victor Ronander«. Da han blev større, kom han i Blichers Skole, der senere blev købt af Jacob Erslev. Selv siger han, at han var ganske flink i tysk Læsning og Oversættelse, men Gramatik og Stilskrivning holdt han ikke af. Ligeledes maa han vistnok have betragtet Geografi i Almindelighed som sig temmelig uvedkommende. Med hans stærke historiske Interesser var dette et paafaldende Træk ved hans Forestillingsverden. Ronander var af Karakter en sorgløs Kunstnernatur, og som saadan levede han optagen af Nuets Aktualitet. Denne hans medfødte Sorgløshed holdt ham stadig oppe ogsaa senere hen i Livet, naar svære Tilskikkelser kastede mørke Skygger over hans Vej. — Ved Hjælp af Overskous Teaterhistorie mente han, vistnok med Rette, at kunne bestemme Dagen, da han første Gang var paa Komædie, nemlig Onsdag 17de

Januar 1855, paa Det kongelige Teater. Det som greb ham, var Bournonvilles Ballet »Brudéfærden i Hardanger«, hvis Optrin senere gennem hele Livet stod uudslettelig for hans Erindring. Senere fik han et Dukketeater, hvor han mod Entré af eftertragtede Tin- og Messingknapper vilde opføre »Die Räuber« for sine Skolekammerater; men begejstret fremførte han Teksten paa tysk, saa Tilhørerne krævede deres Penge tilbage og løb sin Vej fra den forargede Direktør. Barndommens Kaar har været beskedne; Enken i den lille Konditoriforretning har ikke havt meget at rutte med. Ronander fortalte stundom følgende Begivenhed fra sine BARNEDAGE, da han var henved 12 Aar gammel. Et Par Gange om Ugen plejede der til bestemt Tid at komme en Forbigaaende ind i Konditoriet, hvor han fik sig et Glas Øl og et par Smørbrød. Da han havde været der nogle Gange, hændte det, da han havde betalt og var gaaet, og Moderen tog bort Tallerkenen efter ham, at der laa en Rigsdaler under den. Da saa den Fremmede næste Gang kom igen, spurgte Moderen, om han ikke forrige Gang havde glemt efter sig et Pengestykke. »Det var en Daler«. »Nej«, svarede han, »jeg har ikke glemt nogen Daler. Den er ikke min«. Da han saa gik, og de dækkede af, laa der atter en Daler, og saaledes jævnlig naar han havde været der. Men de kendte ham ikke. Til Slut spurgte Moderen, hvem han var; men dertil svarede han: »Navnet gør intet til Sagen«. — Senere spurgte Moderen anden Gang. Da sagde han: »Ja, naar De nu endelig vil vide det, saa hedder jeg Brygger Jacobsen«. — Det var den ældre J a c o b C h r i s t i a n J a c o b s e n, Grundlæggeren af Gamle Carlsberg. — Derpaa gik han; men siden den Gang kom han ikke igen. Kort efter traf Ronander ham ude paa Gaden og sagde da til ham: »Moder er saa bedrøvet, at hun har stødt Dem«. »Nej, min Dreng«, svarede Jacobsen, »det skal hun ikke være. Det har hun ikke gjort«. Men han viste sig aldrig mer.

Ved ti Aars Alderen begyndte Ronanders Samlerlidenskab at ytre sig paa de Omraader, hvor han senere skulde blive sagkyndig. Stødet hertil gav Landskabsmaleren N o r d a h l G r o v e, som arbejdede ved Onkelen Is. Wilh.'s litografiske Institut. Han var en af Danmarks tidligste Frimerkesamlere. Da Grove saa, at Drengen havde Interesse i den Retning, begyndte han at forære ham af sine Dubletter, og ud herfra opstod for Ronander hans første lille Samling af et Par hundrede Stykker, som dog efter Datidens Forhold var ganske repræsentativ. Denne Samling overlod han i 1864 til sin nævnte Onkel, der som Litograf var interesseret ogsaa for Frimerker. Paa sine gamle Dage talte Ronander ofte om de Sjeldenheder, som hans første Samling havde indeholdt — de to slesvig-holstenske Merker fra 1850 og syv fra Sicilien i

1858. — Omkr. 1870 genoptog han atter Interessen for Frimerkerne. Imidlertid var han 12 Aar gammel ogsaa begyndt som vordende Numismatiker. Der var paa den Tid et Par Mønthandlere i København. Den som Skoledrengene yndede, boede i en af de smaa Pavilloner ved Kongens Have lige for Dronningens Tvergade. Han havde Æsker med Mønter til Pris fra 1 til 4 Skilling efter Kundens eget Udvalg, Mønter til højere Værdi laa i Skuffer med tilskreven Pris, saa man for en Mark kunde gøre en rig Høst. Naar man havde samlet 20—30 Stykker, var det næste Skridt at gaa op paa Oldnordisk Museum og vise dem til Bestyreren, alle Skoledrenges Ven, Konferensraad Christian Thomsen. Her paa Museet var Ronander i Opvæksten stadig en flittig Besøgende.

Naar han fortalte om denne Tid, plejede han gerne at henvise til Arkæologen J. M a g n u s P e t e r s e n s Autobiografi, hvorfra Ronander om sig selv anvendte følgende Skildring: »Paa Aabningsdagene sluttede jeg mig gerne til de store Grupper af Folk, der samlede sig om »gamle Thomsen«, naar han, den høie kraftige Mand med de spillende, milde brune Øjne, stillede sig midt i en Klynge af Besøgende og med sit venlige Smil forklarede Unge og Gamle de forskellige Fund og de Redskaber og Smykker, Fortidens Folk havde benyttet. Hans Ansigt straaledede af Glæde, naar han saa den Opmerksomhed man ydede ham. Jeg kunde ikke løsrive mig og fulgte ham med de andre fra Sal til Sal. — Naar vi kom til et Skab, der indeholdt de mange store Hals- og Armringe, da fremtog han altid en af de største og vægtigste Guldringe og lagde den om en eller anden ung Piges Hals, medens han fortalte om de stolte Kvinder i den fjerne Oldtid, der bar saadanne tre Punds vægtige Smykker«. — Naar Ronander fortalte herom, lyste hans Ansigt op med samme Liv som i sin Tid den gamle Direktørs, og han tilføjede gerne: »Ja, Konferensraad Thomsen var min første Lærer. Naar vi Drengene viste ham vore Mønter, sagde han saa ofte til os: »Ja, naar I nu samler, saa skal I ikke gøre det saadan hen i Veiret, men se at faa jer en sluttet lille Samling af en bestemt Slags mest mulig komplet, om det saa kun er 1-Skillinger, thi det er en virkelig Samling, men noget hist og noget her — det er ingen Samling«. — Rigtignok kan det siges, at hos Mennesker netop som Ronander er Driften til at samle saa dominerende og altomfattende, at den vanskelig nænner at lade noget tænkelig Objekt av Planmessigheds-hensyn falde udenfor Interesseomraadet. En saadan Resignation var for ham særdeles vanskelig. — En Dag i 1863 talte han med Thomsen paa oldnordisk Museum og sagde da til ham: »Hvor jeg skulde ønske, jeg kunde faa Plads paa et saadant Museum som her«. »Er du flink i Skolen?« spurgte han. »Næh, det er jeg egentlig ikke«, svarede Ronander noksaa oprigtig. »Ja, da gaar det ikke, for at

faa en saadan Plads, maa du først være Student.« »Ja, men det har jo ikke Konferensraaden været, og De er dog bleven Leder af hele Museet«. Thomsen saa paa ham, smilte og sagde: »Det har du Ret i; men ser du min Dreng, det gaar ikke saadan hver Dag«. — Saadan gik det heller ikke; men under andre og langt beskednere Forhold kom dog ogsaa Ronander til at gennemgaa en parallel Udvikling, fra Handelen, som Autodidakt, til Museumsmand. Naar han saa tilbage paa sit Liv, stod det ogsaa for ham som noget af et Eventyr.

Imidlertid var hans Moder i Aarenes Løb bleven mere og mere plaget af Gigt i Hænder og Fødder, som blev næsten vanskabte af Sygdommen. I 1861 ophørte hun med Konditoriet og flyttede ud paa Nørrebro, hvor hun blev boende til sin Død. Foraaret 1863 blev Ronander konfirmeret, og Spørgsmaalet var nu, hvor han skulde søge sin Uddannelse, saa han kunde komme i Virksomhed. Foruden sine Onkler i København havde han fremdeles en Morbroder, boende i Norge. Det var den yngste af Brødrene fra Helsingør, *Fedor Ferdinandt Tegner*. Han var ogsaa Litograf og havde i sin Tid arbejdet hos sin Broder i Trondhjem. Men han var senere rejst til Christiania, hvor han drev et fotografisk Atelier. Der blev nu en Smule Tale om, at Ronander skulde komme i Lære hos ham. Selv erindrede han fra sine Børneaar »Onkel Fedor« som en meget smuk Mand, der gik klædt i en saakaldt polsk Snørefrakke. Han var en Charmeur og havde i Christiania gjort et økonomisk godt Parti med en formuende Enke, født *Anne Marie Steffensen*, en Artillerikonstabels Datter af Frederikstad. Om hende fortæller Ronander: »Hun kom ofte til København paa Besøg, var meget elegant klædt, altid i sort Silke. Jeg kunde godt lide hende, Tante Anne, som vi sagde, og jeg var som Dreng meget høflig mod hende, bukkede og skrabede; thi hun gav mig jevnlig en Rigsdaler til Belønning. I Norsk Retstidende er hun nævnt flere Gange for sine Processer om Pengeaffærer¹⁾.

I sit Ægteskab med Fedor Tegner havde hun en Datter *Hulda*, f. i Christiania 15de Marts 1844. Ronander skriver: »Deres eneste Datter Hulda blev meget godt opdraget og var en Tid i Pension i København, hvor hun boede hos Apoteker *Groth* i Frederiksberg Alle. Hun spillede meget godt Piano, Mendelsohns Bryllupsmarsch, Musik af Balletten Valkyrien etc. og var meget

¹⁾ Conf. hertil S. H. Finne-Grønn, Norges Procuratorer etc. Oslo 1926, B. 2. Pag. 28, hvor det hedder, at hun selv førte sine flere Processer med adskillig Bravour, til aabenbar Forargelse for den bekendte Advokat *Bernhard Dunker* (Bjørnsøns Advokat Berent i »En Fallit«). Da hun en Gang søgte ham, var han ugalant nok til at bede hende »Drag til Helvede! Men Damen replicerede øjeblikkelig: »Det er nok Advokatens rette Forum!«

elskværdig og sød. Man kan ikke undres, at vi som var saa mange Fættre, sværmedefor de to eneste Kusiner vi havde, Maja¹⁾ og Hulda. Jeg var nu i den heldige Stilling om Aftenen at faa Lejlighed til som galant Kavaller at følge dem til Porten og tage en rørende Afsked. Hulda i Særdeleshed sværmede jeg for, og hun havde ogsaa lidt tilovers for mig. Hun foreslog mig, at jeg skulde komme op til Christiania, saa skulde hun nok sørge for, at Onkel Fedor gjorde mig til Litograf. Jeg vilde gerne, men min Moder ønskede ikke at lade mig rejse. Jeg var jo lige konfirmeret. Nogle Aar senere kom saa Hulda paa Besøg til København som nygift med sin Mand, Købmand Grønneberg fra Christiania. Jeg traf dem, de var meget elskværdige, men vor gamle Kærlighed var jo slut og ikke nogen tale om. —

Moderen havde nu sin Plan. Hun gik op med ham til hans tidligere Skolebestyrer, Jacob Erslev, der som bekendt senere var Boghandler. Det var hendes Broder, Is. Wilh. Tegner, der havde bekostet hende Sønnens Skolegang. Men, som Ronander selv fortæller det, nogen haabefuld Elev havde Erslev ikke fundet i ham.

Hun spurgte, om der kunde være Plads som Lærling for hendes Søn i Forretningen. Men Erslev svarede da: »Nej, det er der ikke. En der søger en saadan Plads, maa have Interesse for Bøger, og det har han aldrig havt. Det gør mig ondt at maatte sige Dem det; men han har i Skolen altid været en luddoven Rad. Han bør søge et andet Erhverv.« — Kunstnernaturen i ham har domineret i hans Forhold til Skolen. Hans Intelligens og dybtgaaende Interesser havde ikke faat udfolde sig. Efter hans Natur maatte det ske i Frihed, usystematisk og efter indre Impuls. — Imidlertid blev han samme Aar, 1863, sat i Lære hos Papirhandler Gottfr. Buchwald, som ogsaa var Lotterikollektør og titulær Krigsassessor. Han havde Butiklokale i Waisenhusets Gaard ved Købmagergade. Lærlinge fik Kosten i Huset, og den varierede sterkt efter Fruens Humør. Naar det var slettest, fik de gerne en meget karrig Klipfisk. Papirhandelen var temmelig kaotisk. Imidlertid blev Ronander i fire Aar i denne Forretning. Herfra kom han til en jødisk Musik- og Kunsthandler, Julius Cohen, ved Amagertorv, lige overfor Helliggeistes Kirke. Hos ham var han ligeledes fire Aar indtil Efteraaret 1871. Hans Arbejde i Musikhandelen bragte ham stadig i Forbindelse med forskellige Slags Repræsentanter for Kunstner- og Artistverdenen. Komponisten Carl Christian Møller, som var Dirigent for Folketeatrets Orkester, senere Leder af Orkestret i Tivoli, fattede Interesse for ham og

¹⁾ Datter af Chr. Mart. Tegner. Hun var født i Trondhjem 1844, gift 1870 med Konsul i Grimstad, Norge, Edw. Crawford, død i Danmark 1900.

underviste ham i Harmonilære. Han kom med i forskellige dramatiske Foreninger, hvoriblandt en, som havde Lokale i Regnegade Nr. 201, samme Sted hvor »Det norske Selskab« holdt til Huse i sin Glansperiode. Her spillede han Klaver ved Forestillingerne, indøvede Sangene og fik derfor et beskedent Honorar, naar det kunde præsteres. Undertiden optraadte han ogsaa i enkelte Smaaroller. Musikinstruktionen var dog altid hans særlige Opgave. Med disse Foreninger deltog han i Udflugter til Hillerød, Lyngby og andre Steder i Nærheden af København, hvor man ønskede Dilettantkomedier. Repertoiret var saadant som »Soldaterløier«, »Til Sæters«, »Spansk Elskov«, »Verdens Herkules« o. l. — Ved denne Virksomhed kom han i særlig Forbindelse med en Ligkistesnedker, E d v a r d H a n s e n, i Borgergade, der optraadte som Skuespilleleder og havde et lille flytbart Kulisse-teater, som kunde opstilles i Foreningslokaler. Hermed foretog han og hans »Selskab« smaa Betalingsturneer, særlig til Dragør. Om disse Episoder har Ronander her i Trondhjem offentliggjort en Række »Erindringer« i Dagbladet »Nidaros«, Januar 1924. Til en af Prøverne mødte en ganske ung Guldsmedsvend, som gerne vilde være med. Ronander fandt, at hans Sangstemme var meget god. Efter at have deltaget nogle Gange fik han Hovedrollen i en lille Sømandsvaudeville »Jens og Kirsten«. Og Guldsmedsvenden havde stor Succes. Det var den senere kgl. Skuespiller C h r i s t i a n Z a n g e n b e r g. I disse Kredse traf Ronander sin Hustru i hans første Ægteskab, A n n a E m i l i e H o l m, f. i København 5te August 1847 paa den Kgl. Fødselsstiftelse »uden at Forældre ere angivne«. Ronander skriver, at hun var Datter af en Forpagter Holm. Moderen hed L o u i s e, efter Holms Død gift med Malermester M a d s e n. Ogsaa som Enkemand havde Ronander Efterretninger fra sin Svigermoder. Hun levede da paa Frederiksberg i meget smaa Kaar. Datteren var opvokset i Holbæk, hvor hun gik i Borgerskolen. Ved Midten af 1860 Aarene kom hun ind til København. Da opstod hos hende Ønsket om at bane sig Vej i artistisk-kunstnerisk Retning. I 1869—70 forsøgte hun sig paa Scenen ved det store Forlystelsesetablissement »Alhambra« i Frederiksberg Allé, i sin Tid anlagt af G e o r g C a r s t e n s e n, da han ikke paa Ny blev Leder af Tivoli. — Imidlertid havde hun Arbejde som Syerske. Saaledes forestod hun ifølge Attest fra L o r e n t z T h a a r u p, en Forretning paa Østergade, i 1871—72 Syafdelingen ved hans Dameekviperingsmagasin »og udførte sit Hverv med Orden og Akuratess«. Men Ronanders Moder betragtede Giftermaalet som en Mesalliance for Sønnen og søgte derfor at hindre deres Forbindelse. Han siger, at Kæresten havde dramatisk Talent, men hendes store Højde var hende til Hinder, saa Ligkistesnedkeren klagede over, at hun ragede

op over Dørene i hans Kulisser og burde saves af et Stykke. — Ronander var temmelig ked af at hænge bag Disken den hele Dag; det kom til et Brud mellem ham og hans Principal, væsentlig paa Grund af et ligegyldigt Skænderi om en Prokura til Boghandler M a c k e p r a n g i Nakskov. Ronander tænkte nu en Stund paa at begynde egen Musikhandel. Han gik da op til en af sine Onkler. Eieren af Næstved Dampmølle, N i e l s N i e l s e n, gift med Moderens yngste Søster, og bad ham om et Laan paa 250 à 500 Rd., forat han med denne Kapital kunde begynde Forretningen. Onkelen stillede sig velvillig og lovede at tænke over Sagen. Da Ronander kom for at faa det afgørende Svar, fik han imidlertid den Besked: »Jeg er slet ikke uvillig til at hjælpe dig med et saadant Laan, men kun paa en Betingelse, at du øjeblikkelig gør Slut paa din Forlovelse«. Hertil svarede Ronander: »Det vil jeg ikke indlade mig paa«, og dermed skiltes de. — Da det saa ogsaa viste sig, at hans paatænkte Kompagnon led af betænkelige Svagheder med Hensyn til Ædruelighed, bortfaldt hele Sagen. Ronander kom nu i en yderst vanskelig Stilling. Som medvirkende Korist ved italiensk Opera paa Hofteatret tjente han paa en Maaned 8 Rd., og han fik da Efteraaret 1871 Tilbud fra en Fru B l y d t m a n n om at følge med som Musiker ved en Sangertrup til Nykøbing paa Falster. Lønnen skulde være ikke under 20 Rd. maanedlig og ikke over 40, varierende efter den større eller mindre Tilslutning, som blev Truppen til Del. — »Ja, hvad skulde jeg gøre, jeg slog til«, fortalte Ronander om denne Episode; »men det var nu et fælt Selskab, med hendes Mand, en afdanket Underofficer som Impressario og saa et Par altfor lystige Pigebørn som Sangerinder. Komikeren S c h r ø d e r var den bedste«. — Turneen varede i seks Uger, men Successen var ikke ubetinget. Til Slut maatte de rejse paa Deling, hvorefter Selskabet opløste sig i Sakskøbing. Ronander vendte tilbage til København med et Nettoudbytte af en Mark i danske Penge. — I 1872 spillede han som Musiker paa »Vennelyst« ved Frederiksberg Allé. Det var i Udstillingsaaret, saa han tjente godt. Men da saa hans Moder var død den 25de August 1872, begyndte snart for Alvor hans Vandreliv. Det varede i 20 Aar, indtil han slog sig ned her i Trondhjem. I Efteraaret 1872 blev han engageret som Pianist af en dansk-jødisk Artist, Direktør L u d v i g G i l l i n, der ledede Turneer særlig i Sverige, men tildels ogsaa i Norge. Den 4de November drog de over Malmø—Jønkøping til Stockholm, kom senere til Ørebro og Gøteborg, hvorfra de næste Foraar vendte tilbage til København. Dette Selskab var betydelig respektablere, og Ronander fortsatte sit Engagement. Hans Forlovede havde imidlertid selv holdt Systue paa Kultorvet. Den 13de Juli 1873 blev de viede i Trinitatis Kirke. Og den 29de

samme Maaned rejste han atter ud med Gillins Selskab, denne Gang til Christiania, som de efter en stormfuld Sørejse naaede via Gøteborg. Selskabet optraadte paa det daværende Klingenberg. Folkestemningen var endnu paavirket af Preussens Krig med Danmark og af Frankriges senere Nederlag i 1870. Den skeløjede Direktør Gillin gjorde særlig Lykke med sit specielle Bravurnummer, en Vise, som sluttede med Ordene: »Und Bismarck wird självaste Fan«. Engagementet var ikke stadig lige fordelagtigt. Men Ronander havde Part i Udbyttet og tjente til sine Tider 2 à 3 Speciedaler daglig, om Søndagen stundom optil 20. — I Huset, hvor han boede, blev han kendt med den senere Komponist Catharinus Elling. Privat spillede de firehændigt sammen. — Da han havde set paa Forholdene, lod han sin Hustru komme op til sig. De forblev saa seksten Maaneder i Christiania. Her boede fremdeles hans Onkel, Fedor Tegner, og Kusinen, Fru Grønneberg. Ronander saa ham engang ude paa Drammensvejen passere forbi i sit elegante Køretøj. Og Købmand Grønnebergs Forretning blev han opmærksom paa i Carl Johans Gade. Men Hulda mødte han aldrig. — Siden Engagementet hos Gillin mente Ronander sig for Eftertiden at tilhøre de omrejsende Artisters Verden som en Sfære for sig. Derfor optog han i denne Periode ingen Forbindelse med sine Slægtninge. Først 28 Aar senere traf han dem. Det skulde vise sig, at ogsaa Fru Grønneberg havde lignende Anlæg for Tegning som saa mange af hendes fædrene Slægt. Hun udviklede sig derfor i samme kunstneriske Retning og blev Malerinde. — Hendes Ægteskab med Grønneberg blev senere opløst.

Da Selskabets Optræden paa Klingenberg var til Ende, dannede Ronander selv en Trup af omrejsende Artister og havde sit Virkefelt i Sverige. Fruen optraadte med og gjorde Lykke ved sit Foredrag af Erik Bøghs og Elias Sehlstedts Viser. Han siger om hende, at hun var intelligent, slagfærdig og vittig, med Interesse for Læsning og i Besiddelse af nogen Sprogkundskab, som hun yderligere opøvede under deres stadige Samvær med Folk af forskellig Nationalitet. Deres første Togt gik over Karlstad og Byerne i Mellem-Sverige nordover til Sundsvall og Hernösand; de var ogsaa i Stockholm, hvor han, vistnok i 1875, havde Engagement som Pianist ved en Varieté »Odeon« i Regeringsgatan. I Midten af 1870 Aarene var de en Tid atter i Danmark, men kom ikke vestenfor Storebelt. I Fyn og Jylland havde Ronander overhovedet aldrig været. Under dette Ophold i Hjemlandet blev han om Sommeren, antagelig i 1876, Kapelmester ved Forlystelsesstedet »Over Stalden« ved Charlottenlund, da den oprindelig ansatte, som bar Kendingsnavnet »Bævre-Nielsen«, havde faat Forfald paa Grund af Benbrud. Etablissementet var nyopført efter en Brand.

En af Forestillingerne overværedes af den daværende Kronprins, senere Frederik den 8de. Han lod overfor Fruen fremføre sin Kompliment for hendes Foredrag af de Bøghske Viser. Men Publikums Favorit var Sangersken *Th e k l a W i l l u m s e n*. — En Lægerecept udstedt 15de Sept. 1876 til Fru Ronander, Nørrebro Nr. 88, er den første af en hel Række saadanne, som i de følgende Aar tydelig viser at hendes Helbred blev stadig mere vaklende. Hun havde et svagt Bryst. Men foreløbig lagde ikke Sygdom Hindring i Vejen for deres Rejseliv, og da Ægteskabet blev barnløst, var de ogsaa i denne Henseende frit stillede. De dannede atter en egen Trup, som 25de November var i Stockholm. Paa denne sin anden Færd i Sverige udstrakte de Virksomheden over Haparanda rundt den botniske Bugt til Finland. Ronander anfører udtrykkelig denne Rute. Hans finske Periode vedvarer saa til 1881.

Han siger, at hans Selskab havde et godt Navn, dels ved Reperitoiret og dels ved den Disciplin, han holdt. Dette bekræftes ved flere »polisbetyg«, som er bevarede, saaledes fra Åbo, dateret 18de Januar 1881, at »pianisten Ronander jämte sällskap under særskilda tider åren 1876—1879 upptrådt å flere ansedda restaurationslokaler härstedes utan å skäll til anmärkning hvarken emot sällskapet eller dess uppträdande förefunnits«. Lignende Vidnesbyrd foreligger fra Øvrigheden i Kuopio og St. Michel. Her i Trondhjem har Ronander i Dagsposten for 19de Juli 1879 skrevet om en Erindring fra disse Aar: Vistnok i 1879 fik den lille By Bjørneborg en Sommerdag noget at tale om. Der var om Morgenen kommet en Herre og en Dame med en lille Pige. De var elegant klædte og tydeligvis Artister, thi de medbragte to kostbare arabiske Heste. Ronander og Frue optraadte dengang i Stadsträdgården med sit Musikselskab, en Damekvartet og en ung Violinistinde. Uagtet han kendte saa mange Artister, var dog de Nykomne fremmede for ham. Men ud paa Eftermiddagen henvendte de sig selv til ham. De var Amerikanere, *Mr. M a d i g a n* med Frue og Datteren *E l v i r a*, og kom fra Petersburg, hvor de havde været engagerede ved Cirkus Cinicelli, men var blevne uenige med Direktøren og rejste nu paa egen Haand. De ønskede Musik til sin Forestilling om Aftenen. Ronander besluttede at medvirke. Ude i Haven opbyggede de en Manege. Han og Violinistinden lavede Cirkusmusik. *Mrs. Madigan* red Skoleridt, hendes Mand fremviste Dressur, og den lille Elvira optraadte paa Staaltraadslinie — meget smuk, graciøs, med det deiligste lyse, lange Haar. Efterpaa sang Kvartetten med Accompagnement i Trädgårdens Musikpavillon. Fortjenesten var god. — Senere hen mødtes de gentagne Gange i Sverige, hvor *Mr. Madigan* drog om med egen Cirkus. Som vi skal se, fik den lille Elvira en krank Skæbne. Ronander krydsede deres Vej ogsaa, da hun stod foran den ulykke-

lige Avslutning paa sin korte Livsbane. Men det var ti Aar derefter. Ved Ronanders første Sammentræf med dem, var hun omkring 12 Aar gammel. I Virkeligheden var hun af dansk Slægt, døbt Hedvig Antoinette, Datter af Kunstberider Jensen. Men efter Faderens Død blev hun som Cirkusbarn adopteret af Ægteparret Madigan, der uddannede hende til Linedanserinde.

Fra Finland tog Ronander en kortere Tur til Reval og ligeledes over Wiborg til St. Petersborg. Han var under sit Vandreliv ikke blot Musikdirektør, men ogsaa Samler, først og fremst Møntsamler. Overalt hvor han kom hen, benyttede han Anledningen til kulturhistorisk Iagttagelse, saaledes som det nu passede ham, i Museer, Samlinger og Biblioteker, som han stadig besøgte, men ogsaa hos private, blandt rejsende Opkøbere, Auktionshandlere og den Slags Folk, som han havde en egen Evne til at blive kendt med. I Kraft af sin skarpe Opfattelsesevne blev han en Mand med usædvanlig Menneskekundskab. — I disse Aar havde han efterhaanden skaffet sig en Møntsamling særlig fra Finland paa 3000 Nummere, som han anslog til en Sølvværdi af ca. 2000 Kr. efter Datidens Prisforhold. Han kom ikke til nogen By, uden at han opsøgte dens Guldsmede og Kobberslagere for at høre efter, om de havde gamle Mønter til Salgs. Spørgsmaal derom var noget af det Første, som han lærte sig at fremføre mundtlig paa Finsk. I 1873—79 udkom senere Rigsarkivar Kr. Erslevs Katalog over Konferensraad Thomsens Samling af middelalderlige Mønter, som var skænkede til Staten. Medens Ronander rejste i Sverige, skaffede han sig denne Bog, som for ham levendegjorde Mindet om Besøgene hos Thomsen i oldnordisk Museum. Men til hans Skuffelse var Kataloget skrevet paa fransk. Ganske vist havde han lært Sproget i 2 Aar paa Skolen. Men det var alene Udtalen, som dengang havde hans Interesse. Nu tog han Kataloget for sig, købte et fransk Lexikon og gav sig til at studere. Dette Studium drev han paa den Maade, at han læste det hele Lexikon, bogstavelig talt, fra Titelbladet til sidste Side. »Jeg tror ikke der er mange, som gjør mig det Kunststykke efter«, siger han selv. Men han opnaaede dog ogsaa at forstaa Møntkataloget. — I hans egen Samling fandtes der sjældne Ting. Særlig fremhævede han en Kollektion paa 49 Stykker af de ejendommelige Nødmønter fra Carl den 12tes Tid, som Gørtz havde ladet præge, saakaldet »Plåtmynt«, d. v. s. firkantede Kobberplader. Han fortalte endnu med Beklagelse, hvorledes han sluttelig kom til at skille sig af med dem. »De blev nu nogle rigtige Nødmønter«. Dette gik saaledes for sig: I disse Aar, indtil 1880, havde han gennemgaaende klaret sig brav og tjent de tilstrækkelige Penge. Sommeren 1880 tilbragte det Ronanderske Selskab i Kystbyen Kotka ved den finske Bugt. Herfra hedder det: »At Musikdirektøren,

danska undersåten V. Ronander, hvilken med sin fru jemte tre sangerskor med behørigt pass vistats i denna stad från och med den 4. sidstlidne Mars til och med den 3. innevarande December, hvarvid sällskapetets prestationer bestått af sång och uppvisandet af smärre theaterstycken, under denna tid på et särdeles rekommanderande sätt sig uppført, deröfver varder dette till intyg meddeladt. John. Wartiainen, ordningsman«. — Han havde herunder Samarbejde med andre Artister, saaledes den danske Komiker Johannes Lohmann o. a. Men for at skaffe Rejsegodtgørelse og Forskud til det saaledes udvidede Selskab, havde han ladet hele sin Møntsamling pantsætte hos en Agerkarl i København for fem hundrede Kroner. Paa Grundlag af denne Kapital rejste han efter Nytaar 1881 med sit større Selskab i det centrale Finland. Og det var nu hans Haab, at Samlingen skulde blive indløst inden en Maaned. Men det kom ikke til at gaa efter denne Beregning. Ved Midten af Marts var de en Søndag Formiddag dragne fra Kuopio for at komme til Markedet i St. Michel, hvor han fra tidligere Ophold vidste, at der kunde tjenes gode Penge. Da hændte det, at de om Tirsdagen, kørende sydover paa Landeveien, mødte en Bonde liggende paa sin Slæde fladt nedpakket, som det der bruges mod Vinterkulden. Han rejste sig op, gestikulerede til dem og raabte paa finsk: »Keiseren er dræbt, Keiseren er dræbt«. Det var Mordet paa Alexander den 2den, Søndag 13de Marts 1881, de saaledes fik Underretning om. Dette blev for dem en skæbnesvanger Begivenhed. Thi der var straks af Myndighederne erklæret almindelig Landesorg, ingen offentlig Musikunderholdning blev tilladt. Deres kontante Penge vilde snart være opbrugt, og der stod de uden Indtægter. De maatte bort fra Finland. Fra denne Tid er bevaret en Notitsbog, hvori Fru Ronander har gjort sammenhængende Optegnelser, som begynder efter Nytaar 1881 i Tavastehus og slutter Foraaret 1883 i Örebro. — Her skriver hun om Afbrydelsen paa deres Virksomhed i Finland: »7 Verst från St. Michel fik vi høre det, måste rese tilbage til Kuopio 20 Mil — 30 Mil til Uleåborg, 15 Mil til Haparanda«. — Det er i hvert Fald i lige Linje en Afstand paa mer end 500 Km. og en Vejlængde større end fra Oslo til Trondhjem. Paa Grund af Ishindring var al Skibsfart afbrudt. Saa kørte de da nordover, først gennem de finske Indlandsskove og derpaa Kystvejen omkring den botniske Bugt. Paa sine Steder fik de Lov til at optræde privat hos Folk, som indbød dem dertil. Og en tysk Handelsrejsende laante dem 500 Mark, skønt han ingen Udsigt havde til nogensinde at træffe dem mere, hvilket han heller aldrig gjorde. I sine Erindringsnotater siger Ronander, at de var otte Personer, som skulde have Kost og Logis paa hans Regning. Da de slap ud af Finland, havde han i kontante Penge ti Mark, d. v. s.

syv Kroner. Den 29de Marts var de naaede frem til Haparanda, hvor Herrerne i Selskabet atter optraadte, og de havde derved en Nettoindtægt af 55 Kroner. I Luleå sees de at have været allerede 8de April. Hele Rejsen er gaaet ilstomt for sig. Man maa erindre, at det var længe før Jernbanens Tid i disse Egne. Vinteren 1881 var i det nordlige Skandinavien meget haard, og Foraaret kom usedvanlig sent. Den første Aften i Luleå gav et Overskud paa 102 Kroner. Om deres Ophold her fortæller en Aviskorrespondance følgende: »Hemkommande från Ronanders sista varietésoiré slår jag mig ned — för at tillskrifva »Umebladet« några rader om detta lilla intressanta sällskap, som i morgon, efter en månads härvaro, tänker lemna oss för at draga mot södern. — Sällskapet består af 3 manliga och 4 qwinliga medlemmer. — Angenemt i sanning att se en så egendomlig företeelse som Hr. Lohman. Karlen är ett slags e n t o u t c a s: buktalare, mimiker, musiker, komiker. — Ur en wanlig simpel harmonika framtröller han de renaste flageolet-toner och hans förmåga att utföra c a r n e v a l d e V e n i s e på en tingest som en wanlig buteljork är alldeles förwånande. Där jag talar om Hr. Lohman fordrar sanningen at jag också omnämner Hr. Haydn — en ypperlig pianist och violspelare, som Hr. Ronander lyckats annektera. Bland damerna är Fru Ronander framstående redan genom sitt mycket bildade wäsen, äfwen såsom sångerska t. ex. i gladare, mera skämtsamma stycken, i kupletter etc. Den af fruentimren, som dock bär spiran såsom sångerska, är wäl odisputabelt Frøken A s t a S ø r e n s e n. Begåfwad med en ypperlig sopran skulle hon under ledning af en mästare bli någonting, om icke a la Kristina Nilsson, så åtminstone ganska framstående. — Wid ljus och lampors sken har hennes ögons glans »fortryllet« mången ungerswen«. — — Men i Notitsbogen heder det fra Skellefteå: »Mange Udgifter, Mad, Logis, ingen Fortjeneste«. — Umeå: »Dårligt, lovede aldrig komme mere der«. — 20de Juni, Örnsköldsvik: »En Oxe til Värt, kommer heller ikke der«. Recept, dateret 2den Juli, fortæller at Fruen her har maattet søge Læge. Som det senere viste sig, led hun af begyndende Tuberkulose. Og selv noterer hun: »Jag mycket syg«. Under disse vanskelige Forhold har de fra Örnsköldsvik atter søgt over til Finland. — Den botniske Bugt er her paa det smalleste, og paa Østsiden ligger Byen Vasa, hvor Ronander fra tidligere Besøg havde en god Forbindelse i Ernsts Hotel; her opholdt de sig fra 5te Juli til 1ste August. Fruens Helbred var bedre, og de har haft Anledning til at optræde. Men det økonomiske Udbytte var kun saa som saa. Dette Besøg var deres Afsked med Finland. Ronander siger i sine Erindringsnotater, at den officielle Landesorg var bestemt til halvandet Aar. Og han kom der aldrig mere. De rejste over til Hudiksvall, som ligger noget

længer syd paa den svenske Side af Bottenhavet. Men deres økonomiske Stilling var fortvivlet. Fruen noterer: »Maatte pantsætte min Koffert, mit Uhr, mine Ringe, alt, alt«. De dyre Landevejsrejser ned gennem Nordsverige havde udtømt deres sidste Resourcer. Med blødende Hjerter maatte Ronander erkende, at han til Spotpris havde opofret hele sin Møntsamling. Nu var der ikke Tale om, at han nogensinde magtede at indløse den. Nødmønterne var definitivt tabte. Som privat Samler var han senere væsentlig passioneret Filatelist. Tabet af sin store Møntsamling fik han aldrig genoprettet.

Den følgende Tid blev svær. Vistnok søgte han med sit efter Forholdene dygtige Selskab at slaa sig igennem. Hen paa Efter sommeren var de atter nordover, i Stiftsstadern Hernösand. Men i Længden blev det vanskeligt for ham at holde Truppen samlet. Medlemmerne, som ved hans Bekostning var komne vel ud af Finland, følte sig nu altfor trykkede af den økonomiske Misère. De rejste fra ham lidt efter lidt og fik sig andet Engagement. Imidlertid reorganiserede han efterhvert sit Sangselskab med nye Kræfter. Fra Begyndelsen af Aaret 1882 noterer Fruen: »Blev i Östersund i to Måneder, hade det mycket godt« og derefter: »Snälle Folk, kommer åter, om vi lever«. Ud paa Foraaret tog de Engagement i Göteborg ved Varietélokalet Concert du Boulevard, men da de ikke kom ud af det økonomisk, blev de der kun fra den 5te til den 18de Juni, hvorpaa de rejste til Christiania. Dette Besøg synes at være det eneste, som Ronander har gjort i Norge mellem Aarene 1875—92. Men Fortjenesten blev ikke bedre. Den 15de August er de atter tilbage i Göteborg, hvor de nu fik et bedre Engagement. Men Fruen er »syg och ledsen«. Her blev de til den 16de November. Derpaa optræder de i December 1882 med Sang og Musik i Sköfde, Vestergötland. Og fra det nærliggende Lidköping oplyser en vedföiet Bladnotits, at det »Ronanderska sång- og musiksällskapet hvarje afton är at höra å hotell Sveas salong. Herr och Fru Ronander äro härstädes välbekanta, likaså den skicklige violisten P e d e r N e u m a n n. Sällskapet består desutom af trenne unga sångerskor, två danska och en svensk, — fröken G e r d a B e r g, som med sin ovanligt vackra och omfångsrika altstämma synes vara publikums gunstling«. — Den 31. Marts 1883 hedder det fra Landsfiskalen i Örebro, at »Herr Victor Ronander med sit af fyra damer bestående Sångsällskap på vinteren och våren under loppet af flere veckor, i tre särskilda omgångar haft anställning å teaterkaféet härstädes. — Sällskapet, som i allo uppträdt på ett hedrande sätt är ett af de bästa som på många år besökt staden«. Fruen anfører i sin Notitsbog: »Örebro. Godt, mycket godt«. — Derpaa har hun sluttelig skrevet: »Carlstad åter igjen«. — Disse Efterretninger er de sidste vedrørende Sangselskabet. Kort efter har det definitivt

opløst sig. — Sommeren 1883 tog Ronander Engagement ved Concert du Boulevard som Musikdirektør og Pianist. Lokalets Ejer og Chef var en Tysker ved Navn Schultheiss, der havde tjent Penge som Markedsrejsende med Karusel og Skydebane. — Blandt Artisterne indtog en tysk Chansonnette Clara Happe Førstepladsen — hun var meget feteret indenfor visse Kredse af unge Gøteborgerkøbmænd. — Musikerne havde som vanlig i Sverige fri Kost ved Etablissementets Restaurant. Men Schultheiss serverede dem ikke saa overdaadige Middage, som de efter svenske Forhold var vant til. »Hestekød hveranden Dag er ikke fornøieligt i Længden, allermindst som Suppe med et Par Gryn svømmende i«. Schultheiss paraderede selv som Hausvater for Bordenden og bidrog til en lystig Stemning ved sine mer eller mindre drøje Historier. Naar han ikke mødte præcis, kom Fruen ind og sagde: »Ak, Mand mins Mave ä saa dolig, han ikke spise i Dag« — og da var Suppen serveret. Paa denne Tid traf de sammen med en Fløitist ved Circus Schumann. Han præsenterede sig som norsk, egentlig hed han Forsberg, men optraadte i Artistverdenen under Navnet Francesco Cetti¹⁾, senere Sultekunstner, »Tankelæser« og Luftskipper med meget mere. Ronander har fra denne Periode skrevet en Del Erindringer, som findes i Trondhjemsavisen »Dagsposten« for April 1929. Da Cetti blev afskediget fra Cirkus Schumann, blev han hjulpet af Ronander til Engagement hos Schultheiss. Men da de kun havde Noder for Violin og Piano, maatte Cetti blæse efter Violinstemmen og nogle Fløjtestemmer, som Ronander om Dagen fik Tid til at udskrive. Det gik ganske brav. Men Publikum blev daarligere og simplere Dag for Dag. Thi Schultheiss havde ikke handlet efter den gamle Lære, at en Varietetedirektør aldrig maa gøre sig til Uven med Pressen. Der var i Lokalets store Tid kommet en Mængde Journalister, som alle fik fri Servering, naar de indfandt sig. Aviserne havde jevnlig rosende Udtalelser om Etablissementet og Artisterne. Men en Dag stod tilfældig i et af Bladene en Notits, hvorover Direktøren blev fornærmet. Han gav saa Ordre til, at Journalisterne ikke mere fik fri Entre, end sige fri Servering. Da blev Venskabet slut. Pressen var samstemmig om, at Lokalet var lige daarligt som Artisterne. Jevnlig saa man i Notitser om Overfald og Gadeuorden, at Gerningsmanden vistnok kom fra Concert du Boulevard og lignende. — En Formiddag meddelte Schultheiss sit Personale, at han sluttede om tre Uger, og fra da af vilde han ingen Gage betale. De, som havde længere Kontrakt, fik sagsøge ham. — Der var intet andet at gøre: Personalet maatte indstille Virksomheden. Ronander drog atter ud paa Turné.

¹⁾ F. i Bergen 1860, d. i Oslo 1925. Søn af Skibsfører Francesco Forsberg-C, og Engel Margaretha Neergaard. Slægten stammer fra Genua.

Cetti skulde egentlig været med som Tryllekunstner, men blev liggende syg i Gøteborg, hvor Frelsens Hær tog sig af ham, saa han derefter traadte ind i Arméen og for en tid optraadte i dens Tjeneste.

Ronander dannede nu et lille Selskab alene af Musikere, nemlig en Trio: Violin, Violoncel og Piano. Det var dygtige Folk, han havde faaet fat paa, og under Navn af »Ronanderska Trion« rejste de Sverige igennem og kom atter helt opover til Örnsköldsvik. Efterhvert tog han flere Musikere, saa det blev et lille Kapel. Fra denne Periode er bevaret en Række Avisudklip, som rosende omtaler hans Virksomhed i 25—30 forskellige svenske Byer. Dette var fra Efteraaret 1883 indtil Udgangen af 1886. Af Repertoiret nævnes Bellmanske Melodier, Sonetter af Weber, Haydn, Reissiger m. fl., Hausers Ungarische Rhapsodie, Mendelsohns E-Mols-Koncert etc. Under hele Sommersaisonen 1884 og 85 spillede de i Wernerska Trädgården i Linköping, hvor der var Forlystelses-etablissement med jevnlig Optræden af de forskelligste Slags Artister. Medlemmer af Kapellet var en Tid blandt andre 1ste Violinisten *Heinrich Wind* fra Dresden, og Violoncellisten *Nepomucky* fra Prag samt en Tid *Otto Grimm*, ogsaa ansat ved Berns Salon i Stockholm.

I Marts 1886 sees Musik-Kapellet at have optraadt i Skaane. Sidst i Maaneden tog Ronander over til København, men kun for at være til Stede ved sin Søsters Begravelse. Senere saa han ikke Byen paa tredive Aar. Truppens økonomiske Forhold belyses ved følgende Notat: Angaaende Sommerengagement, Örebro: 14 Kroner for 4 Personer, fri Kost og Logi, 14 Dage à 1 Maaned. — Melander: 12 Kr. + $\frac{1}{2}$ Reise, 14 Dage. — Skara: 20 Kr. + alt frit. — Motala: 20 Kr. eller Entré. — Gyllenberg (Filipstad) Hotellet: 18 Kr. + Reise. — Brismann: 16 Kr. + $\frac{1}{2}$ Reise. — Desværre kan man ikke se, om disse Angivelser er endelig Aftale. Men man faar dog herigennem et vist Billede af de økonomiske Vilkaar, hvorunder et saadant Musikselskab i Datiden har arbejdet. Man ser ogsaa af Koncertannoncer fra de Hoteller, som antog dem, at den faste Entrépris har været 50 Øre. Men for at optræde med sit Musik-selskab maa han have Politiets Bevilling og undertiden erlægge en Afgift samt betale sin Biletør. Et Brev fra Borås i December 1886 angiver disse Udgifter til 2 Kr. 50 Øre pr. Aften. Da Sangselskabet i 1882 ikke kunde komme ud af det økonomisk ved Concert du Boulevard, var deres samlede kontante Aflønning 12 Kr. pr. Aften. Og da de vendte tilbage fra det mislykkede Forsøg i Christiania, erholdt de 15 Kr. — Selskabet har vel ogsaa dengang bestaaet af 4 eller 5 Personer, Fruen iberegnet. Men da Musiktrioen (Kapellet) var dannet, og hendes Tuberkulose skred videre, optraadte hun ikke mer. — Der findes sluttelig ogsaa bevaret følgende hektograferede

Henvendelse: »Undertecknade tager sig hermed friheten att fråga om Herrn vil nu eller senare engagere mit lilla bra Kapell (4 personer 1ste & 2den Viol., Violocell & Piano) det er alle framstående musikere, och vi har et mycket stort och omvexlande repertoire af såväl klassisk som den nyaste musik. Villkorene ere frit kost och logi (äfven för min hustru) och 50 öre entré eller, om Herrn vil aflöna oss och sjelf tage entrén, billigsta priset 16 kronor pr. afton«. Vict. Ron.

Under sit Rejseliv i Sverige og de længere Ophold særlig i Gøteborg og Linköping var det, som vi har set, en broget Samling Mennesker, han gjorde Bekendtskab med. Ved Siden af Lærere vid Motala Elementar-Læroverk og Løitnant vid Kongl. Jemtlands Fältjägare Corps møder man i denne Kreds E m a n u e l N a t h a n, — Djurtämjare, og Le Comte de R o u j o u x — Chancelier du Consulat de France, samt J o h. C a r l R y d q u i s t, der paa sit Visitkort fører Titelen Frøjd- og Luft-Pappa. — I sine Erindringsnotater fremhæver Ronander blandt de Steder, han har besøgt, Grubebyen Sala, hvor han deltog i en Nedstigning i dette Sveriges i hvert Fald dengang dybeste Bjergverk, og blandt sine Indtryk af det brede Folkeliv omtaler han fra Värmland Deltagelsen i Christinehamns »Fastingsmarknad«, et Købstevne, som i sin Glanstid var berømt gennem hele Sverige og indover den norske Grænse. Her mødtes aarlig i April Maaned Brukspatronerne eller deres Fuldmægtige med det menige Handelsfolk til Fastsættelse af Priserne for Jern, Korn og Tømmer. Men særlig dvæler han ved forskellige Ophold i Byen Uddevalla i Baahuslen. Det er fra Aarene 1885 til 88. Han skriver: »Her blev som et Hjem for os; hvortil vi længedes og tyede, og hvor vi havde megen Glæde — og Sorg — og derefter Minder«.

Ubevidst har vel Erindringens idealiserende Funktion medvirket ved Udformingen af dette Stof, som i det hele taget naar han paa sine gamle Dage saa tilbage mod Ungdomstiden og de svundne Vandringsaar. Efter Underhandlinger med Borgmesteren fik han Lov til med sit Selskab at optræde i Stadshuset, hvor de spillede enten oppe i Festsalen ved større Anledninger eller nede i Kælderetagen, hvor Byens Kaféliv havde sit Centrum. Ogsaa her havde de Kost og Logis hos Restaurantens Indehaver, mod at de skaffede ham Musik i hans Lokale. Rede Penge erholdt de ved at spille i Foreninger, til Baller og nu og da ved en selvstændig Koncert, naar Leiligheden syntes gunstig. De forblev i Uddevalla først en Maaned Tid, da Publikum var velvilligt, og de trivedes godt; rejste saa bort, men droges atter gentagne Gange til Stedet som den By, hvor de følte sig mest hjemme. Saaledes gik et Par Aar. Naar der kom rejsende Teaterselskaber, hvad der ikke sjelden hændte, præsterede Ronanders Trup Musikken, saaledes for B e r n-

h a r d og L u d o v i c a L e v y, da de opførte »Therese Raquin«. Ved deres Selskab var den dygtige Skuespiller H ø p f n e r - P e t e r s e n, som i den lettere Genre («Børsbaronen») havde Birellen »En Sjover«. Ronander kom ind i Garderoben, netop som han sad og maskerede sig. Han spurgte saa: Hør Ronander, ligner jeg en Sjover? »Men da kunde jeg ikke lade være at drille ham, og saa svarede jeg: Nej, ikke naar De er maskeret«. — Denne Evne til en rask Replik var ingenlunde uden sin Brod, og hvis man med Uret traadte ham for nær, kunde han anvende den med ikke liden Virkning. Højdepunktet i sin selvstændige Virksomhed naaede han Sommeren 1887, da han var engageret som artistisk Direktør og Chef for et Kapel paa 19 Mand ved Gøteborgs Tivoli Lorentzberg. Kontrakt herom indgik han den 22de Februar 1887 med Etablissemmentets Chefdirektør V i c t o r N o r m a n. Den er bevaret og gaar ud paa, at Ronander fra 1ste April til 30te Juni skal udføre Musik mod følgende Vilkaar: Kapellet skal i den første Maaned bestaa af 8 Personer og derefter af 20, ham selv iberegnet. Kun de dygtigste Kræfter skal antages. I April skal der være 3 Solister og fra 1ste Maj mindst 5. Kapellet skal udføre Musik til Varité-artisterne samt Middags- og Aftenkoncerter. Herfor skal Norman til Ronander betale i April 50 Kr. per Dag og fra 1ste Maj daglig 100 Kr. — Det er Vidnesbyrd om en tilfreds Stemning, naar han 23de Juni sender sin Onkel I s a a k T e g n e r i København en telegrafisk Lykønskning til hans Fødselsdag, idet han underskriver sig: »Din hengivne og taknemlige Vict. Ron.«. 25de Juni er opsat en ny Kontrakt for Tiden efter Juni Maaned saaledes, at han som Musikdirektør erholder en Gage af 180 Kr. om Maaneden uden Forpligtelse til at skaffe Kapel. Men, som han selv siger i sine Erindringsnotater: Desværre vedvarede Engagementet ikke længer end Sommeren over. Thi den bekendte Musiker W a l d e m a r N e u m a n n havde i flere Aar været Kapelmester paa Lorentzberg, og han ønskede fra 1ste September atter at overtage denne sin tidligere Stilling, hvad han ogsaa gjorde. — Ronander begyndte saa igen med eget Musikselskab. Men det blev en vanskelig Tid, vistnok den sværeste, som han havde at gennemgaa. Han fik ikke samlet saa gode Kræfter som tidligere, og Konkurrencen voksede særlig ved Tilgangen af tyske Musikere i Sverige. Følgen var, at et Kapel paa 8 Mand ikke tjente bedre, end han oprindeligt havde gjort med sin Trio. Hertil kom den Ulykke, at Hustruen ikke længer kunde udholde Rejselivet. Dertil var hun altfor svag. De søgte nu atter op til Uddevalla, hvor Kapellet sees at give Abonnementskoncerter i Januar og Marts. Ligeledes havde han atter Samarbejde med Komikeren J o h a n n e s L o h m a n n, som havde tilhørt hans Selskab i Finland, men det var rent tilfældigt.

Fra Foraaret 1888 spillede han med sine Musikere paa Hotelrestaurationerne særlig i Vestergötlands Byer, sluttelig i Borås indtil den 23de September, hvorefter han fandt for godt at opløse Kapellet. Under deres svære økonomiske Vanskeligheder havde Hustruen maattet blive liggende dødssyg igen i Uddevalla i Lungetuberkulosens sidste Stadium. De var i en Nødstilstand, som han ikke magtede. Den offentlige Modarbejdelse af Sygdommen var i Datiden endnu ikke effektivt organiseret ved samfundsmæssig Kurstedsbehandling. Sommeren over gik det endnu saa nogenlunde, men ud paa Efteraaret blev Stillingen kritisk. Ved Begyndelsen af Oktober tog han saa Engagement som Musikleder ved Skuespillerdirektøren *F r i d t h j o f C a r l b e r g s* rejsende Operetteselskab, der i Slutten af August havde begyndt sin Høstturné i Eskilstuna. Men Starten havde været uheldig. En skaanselløs Kritik i Eskilstunaposten gik fra det ene Blad til det andet gennem den svenske Provinspresse. Den almindelige Mening var, at Selskabet havde en Nedgangsperiode, Personalet syntes ikke saa godt som før. Under disse Forhold tiltraadte Ronander sin Stilling.

Fra Wenersborg tog de til Sydsverige og spillede mod Slutningen af Oktober i Smaalandsbyerne, hvor han fra Eksjö skriver til Hustruen: »Her har det været den rene Elendighed. »Jorden rundt« bragte fuldt Hus en Aften; men det var ogsaa det Hele. — Alt beror nu paa, om Gagerne kan betales, ellers bliver det værre. Vi går i den største Angst. Om det hele skulde ramle, giver jeg mig väl i väg med Wahlboms. Det är hyggelig folk, och det skal väl gå, om jag kan plocke ihop några musiker i Malmö.» — Spørgsmaalet var, om Teatrets nyengagerede Kraft, Fru *H j o r t s b e r g*, kunde faa Publikum's kølige Stemning til at slaa om, naar hun tiltraadte, og saa gjaldt det at oparbejde Selskabet musikalsk. Ved Begyndelsen af November kom de til Malmö. Hans Breve herfra viser, med hvilken Spænding han har indøvet Musiken til Opførelsen af Sangskuespillet »*Farinelli*«, hvis Virkning paa Publikum vilde blive afgørende for hans Anseelse ved Selskabet. Efter Premieren skriver han den 25de November: »Endelig igaar stod det store slaget. Allt gick väl. — Jag har nu god tro paa, at *Farinelli* skal rädde oss, om icke här, så på andre platser, ty den är ju ny, vacker, rolig och går godt«. Men hans Hustru var da saa daarlig, at hun ikke længer magtede selv at svare paa hans Breve. Efterat *Carlbergs* havde forladt Malmö, spillede de paa Teatret i Kristianstad nordøstlig i Skaane. Her fik han 5te December 1888 Telegram fra Uddevalla, at Fruen samme Dag var død. Han rejste saa derop og ordnede Begravelsen, som fandt Sted fra Hotel Norden, hvor hun sidst havde boet under sin Sygdom. I sine Erindringsnotater siger han: »Det var den tungeste Sorg jeg havde havt«. Og han giver hende

den Karakteristik: »Hun var altid nobel og fin«. — I den følgende Tid fortsatte Ronander ved det Carlbergske Teater, som blev ledet vistnok med nogen Brutalitet, men med Dygtighed opretholdt. Han var der først halvtredie Aar, medens Direktør Carlberg levede, og efter hans Død i 1891 endnu et Aar, da hans Enke Fru J e n n y C a r l b e r g havde overtaget Ledelsen. Paa sine Færder i denne Tid traf han ofte gamle Artistbekendte, saaledes Cetti i hans Tanke-læser-periode og Sommeren 1889 Familien Madigan. Carlbergs spillede dengang i Sundsvall, i Sommerteatret paa »Rullan«. Madigans kom lidt senere og lejede Cirkusbygningen sammesteds. Teaterselskabet og Cirkusfolkene mødtes paa Badhotellets Restaurant, og der blev er meget muntert Liv ved Frokosten og Middagen. Den lille Elvira var vokset op til en fuldendt Skønhed. Hendes Linedans var mønsterværdig. I Juli 1886 havde hun optraadt i Københavns Tivoli og høstet usedvanligt Bifald. Kong Christian den 9de havde overværet en af hendes Opvisninger og lod hende efter Forestillingen overrække et Guldkors. Hun var nu i 22 Aars Alderen, af rent nordisk Type med sit bølgende gyldne Haar, i Privatlivet behagelig af Væsen, men tilbageholdende og altid alvorlig. Det var sjelden man hørte hende le, og naar hun nogengang lo, var det en ejendommelig kold og kort Latter. En Dag Ronander sad i Haven, kom hun til ham og begyndte at tale om Teatret og dets Repertoire. Endelig spurgte hun: »Vet farbror inte om ni skal spela »Lilla Helgonet« (Nitouche) medan vi är här. Er det icke en officer, som blifver gift med en skådespelarske?« Ronander fortalte hende Handlingen. Hun hørte opmærksomt efter og sagde til Slut: »Hon blef verkligen gift med grefven«. Nogen Tid efter gav hun ham sit Portræt. Det var sidste Gang de saaes. Nogle Dage senere kom Ronander ned til Frokost, alle Cirkusfolkene sad der tause og alvorlige. Han spurgte, om der var hændt noget, men fik ikke noget ordentligt svar. Fru Madigan sad alene ved et Bord. Han gik hen og spurgte, om der var noget i Vejen. Efter en Pause sagde hun: »Elvira er rømt inat«. »Hvorfor?« »Det er en Kærlighedshistorie«. »Kommer hun igen, maa De ikke forstøde hende«. Men Fru Madigan mente, at de aldrig saa hende mer. I vel en Maanedes Tid hørte man intet til Sagen, før Stockholmsaviserne bragte Telegram om, at der 22de Juli 1889 i Nørreskov paa Taasinge ved Fyn var fundet Ligene af en ung Dame og hendes Ledsager, begge døde af et Skudsaar i Hovedet. Det var Elvira Madigan og en adelig svensk officer. — Nogle Maaneder før havde Dramaet i Meyerling fundet Sted. Det synes at have virket suggererende. —

Fra November 1890 hedder det i Linköping om det Carlbergske Teaterselskab, at det er »Wida bättre sammansatt och försedt med rikare resurser än det varit på många år. Åtskilliga nya förträffliga

kræfter ha tilkommit och ledningen synes wara i alla afseende god. Det har många friska och väl skolade solosångare, kraftiga körer och wacker uppsättning«. (Östgöta Correspondenten Nr. 179). Repertoiret var ganske omfattende, foruden som nævnt Farinelli og Nitouche kan anføres: Mikadoen, Boccaccio, Villars Dragoner, Värmländingarne, Tiggerstudenten o. fl. — Blandt Personalet traf Ronander sin anden Hustru. Det var Skuespillerinden *Rosa Andriette Therese Jensen*, svensk af Sprog og Opdragelse, men født i København den 24de November 1854. Hendes Forældre var Fotograf *Andreas Jensen* og Hustru *Ulrica Josephina Theresia Bygler*. Han var dansk, født i Tybjerg paa Sjælland 5te Juli 1834, d. paa Frederiksberg 3die April 1920, Hustruen svensk, f. i Jönköping 19de Juli 1832, d. i Stockholm 26de November 1899. — De flyttede til Sverige og bosatte sig i Hovedstaden, hvor han drev sin Forretning. Her voksede Datteren op, fra hun var ganske lille. Hun fik Undervisning paa en større Pigeskole — hendes Breve viser en øvet Haand og vel skolet Fremstillingsevne. Efter sin Konfirmation blev hun Elev ved Kungl. dramatiska Teatern. Siden rejste hun med flere Turneer i de svenske Provinsbyer, saaledes i *Knut Tivanders Selskab* og derefter i *Oscar Stieglers*. Det var Ingenueroller, hun spillede, f. Eks. Gertrud i Fru Agrells Tendensdrama »Dømd«, Anna i »Värmländingarne« og beslegtede Roller i forskellige af Datidens nu mere forglemte Lystspil, hvor hun høstede Bifald ved sin elskværdige Gratie. Fra August 1888 fik hun Engagement ved det Carlbergske Teater og gjorde sig i Operetten gældende ved sin smukke Altstemme. Efter i Vinterens Løb at have optraadt i Mellemsverige, tog Selskabet fra Östersund i Jemtland over til Norge. Ronander kom til Trondhjem om Aftenen 17de Marts 1892. Lidet anede han, at her skulde han saa blive boende i de følgende 37 Aar. Han havde paa Forhaand en vis Interesse for Byen, da han meget vel vidste, at her havde hans Morbroder *Christian Martin Tegner* boet i mange Aar. Men Modtagelsen syntes temmelig ublid. For det Første var det et uhyggeligt Veir, Stormbyger ude fra Fjorden med Sneslud piskende over de vaade Gader. Ukendte som de var, gik han og hans Forlovede længe omkring og søgte forgæves efter Logis. Hun var bange for den fremmede By, hvor Veiret og Menneskene tog lige køligt imod dem. De medbragte nu imidlertid en stor og ved Alderdom ganske affældig Hund, som et muligt Værtsskab nok kunde mistænke for at volde Besvær. Ronander havde ikke nænnet at skille sig af med Dyret. Men da de endelig havde faaet sig Hus og næste Dag kom ud i Solskin, syntes Tilværelsen lysere. I Pressen fik Teatret gunstig Kritik, og Selskabet forblev i Trondhjem indtil Slutningen af April. — Fra denne Tid fortalte han

selv mundtlig paa følgende Maade: Saa en Dag gik jeg over Torvet, det var endnu første Paaskedag, og hvem skulde jeg møde til glædelig Overtaskelse uden min gamle Bekendt, Cetti — Sultekunstneren — han vilde nu have mig med til Middag i d'Angleterre — thi lige ved den Tid sultede han ikke — ikke saa meget; han var bleven Forretningsfører for en Udstilling. »Tak«, svarede jeg, »ikke netop nu, men kom du heller hen til mig i Eftermiddag, for jeg bor hos en Vintapper«. — Det var nu sandt, og han hed M e n s i n g a. — Saa spurgte han om min Forlovede, hvorledes hun havde det. »Jo tak, hun lever godt. Men jeg er ellers ked af denne lange Forlovelse. Jeg tror, jeg gør Slut paa den.« »Nei, hvorfor vil du dog det?« sagde han. Jeg ved ikke, om Cetti virkelig misforstod mig og troede, jeg vilde slaa op. Men han saa saaledes ud. — »Ja det er lige meget«, svarede jeg. »Kom du Klokken fire, saa træffer du Vintapperen«. Og han kom. Men inde hos Vintapperen mødte han Stiftsprovsten. Det var den gamle A n g e l l. Han stod i fuldt Ornat, for nu skulde vi have Bryllup, og han viede os, i Huset hos Mensinga. Alle vore Kamerater, Personalet fra Carlbergs Teater, de var der ogsaa, og det blev et muntert Selskab«. — Det var 17de April 1892. — Da nu Operetteurneen ved Begyndelsen af Maj opløste sig, fordi Deltagerne ikke vilde fortsætte til Bergen uden at sikres Rejsepenge tilbage til Stockholm, tog Ronander den Beslutning foreløbig at forblive i Trondhjem. Dette skede efter Samraad med Maskinmester ved Teatret, J u l i u s B ø e, senere Grundlægger af Trondhjems teaterhistoriske Samlinger. Den tidligere Kapelmester i Byen, E m i l K o r t o e, var haabløst syg og døde den 8de Juni. Hans Virkekreds stod aaben for en Efterfølger. Ronander ønskede ikke at fortsætte Rejselivet, som vanskelig lod sig forene med det at stifte Familie. Da Fru Carlbergs Selskab opløstes, fik han Engagement ved Forlystelsesstedet »Hjorten«, kaldet Trondhjems Tivoli, hvor han akkompagnerede Musikken til »Gluntarne«, medens to af hans Kolleger optraadte som Sangere. — Senere fik han ogsaa Arbeide i Kafeer, ved Foreningsbasarer, Revueopførelser og lignende Tilstelninger. Selv skriver han, at det var jo nok lidt smaat i Begyndelsen, før han blev kendt med Forholdene. Men ved sin store Omgængelighed og sjeldne Evne til at vinde Mennesker fik han sig en Kreds af Bekendte, som stod ham bi og skaffede ham Arbeide. Hans praktiske Færdighed var i en snæver Vending altid velkommen, naar Musik skulde tilvejebringes. I de mange Aar, indtil der i 1912 for længere Tid blev fast Scene i Trondhjem, var Ronander stadig Teatrets Musikleder. Med sine Folk dannede han Orchestret, naar rejsende Selskaber optraadte eller Turneer fra faste Teatre. Til hans store Glæde fødtes i hans andet Ægteskab en Datter, R o s a, som i senere Aar blev hans Alderdoms trofaste Hjælp og Fortrøstning.

Hans Forbindelse med Varietelokalet Hjorten bragte ham ved denne Tid en Oplevelse, som atter genopvakte hans Slægtsinteresse. Herom fortæller han saaledes: »Værten derude var i disse Aar en Tysker ved Navn G e h e. Hans to Sønner blev mine Elever i Piano. En Dag — det var i 1894 — blev jeg inviteret med min Kone til en stor Middag, han gjorde for alle sine Artister og Funktionærer i Anledning af det store Arbejde, de havde udført under Markedet den Sommer. Blandt Artisterne fandtes et udmerket Par norske Hallingdansere, Søkende S t a l h e i m, en ung Dame og Herre. De dansede ganske fortrinligt, især Herren, som ved Hallingkastet paa traditionel Vis sparkede sin Møsse (Hue) af en lang Stang, som hans Partner holdt. Jeg havde med Fornøjelse set dem mange Gange og bad dem, om de ikke vilde sidde med hen ved vort Bord. De var begge meget underholdende, og Stalheim fortalte mange muntre Historier fra sine Rejser som Artist i Tyskland og Frankrig. Min Kone og jeg var enige om, at det var et sympatisk Par, vi havde gjort Bekendtskab med. Nogle Dage senere, da jeg var ude for at spille med mine Elever, fortalte disse, at Stalheim tegnede saa udmærket, jeg skulde bare se hans Skitsebog med Prospekter. De hentede ham op til os paa Pianosalen, og jeg bad om at faa se hans Skitser. Han svarede, at det maatte jeg gerne, men han vilde gøre opmærksom paa, at han var kun ren Dilettant. »Ja, det er jeg jo ogsaa, men jeg har en Del Kunstnere i min Familie; Litograferne Tegner i København var saamæn mine Onkler«. — »Hvad?« sagde han, »saa er De jo ogsaa i Slægt med mig!« »Nej«, svarede jeg, »det maa være en Fejltagelse; jeg kender vor Familiehistorie saa godt. Vi har intet Slægtskab med nogen Familie Stalheim«. »Jo«, fortsatte han, »Stalheim er kun et Navn, jeg og min Medhjælper har taget os som Artister. I Virkeligheden hedder jeg H a r a l d G r ø n n e b e r g og er Søn af H u l d a T e g n e r, Malerinden Fru Grønneberg i Christiania«. Men da var det min Tur til at blive forbavset: »Hvad«, sagde jeg, »er De Søn af Hulda? Ja, da er det rigtig nok med det Slægtskab, og saa har De gjort som jeg, da jeg blev rejsende Musiker, og har givet Dem ud saadan at drage omkring som Artist!« »Ja«, sagde han. »Man bliver ked af stadig at gaa hjemme hos de Gamle og føler Lyst og Trang til at komme ud og se lidt af Verden«. Saa fortalte han mig en hel Del Nyt. Hans Bedstefader Fedor Tegner boede stadig i Christiania og havde et dejligt Landsted udenfor Byen. Hulda var endnu saa ungdommelig og saa vakker, at ingen skulde tro, hun var Bedstemoder og havde Børnebørn«.

Ronander har vedlagt sine Papirer en Mindeartikel over Hulda Grønneberg, fra Bladet Urd, Oslo 1925. Heri siges der Følgende:

Hun havde været Elev af Maleren E c k e r s b e r g, som viste hende megen Interesse paa Grund af hendes udprægede Farve-

sans. I 1880-Aarene rejste hun til München, hvor hun studerede i længere Tid og udstillede sine friskt naturalistiske Billeder rundt om i Tyskland paa de mest anseede Udstillinger, her i Norden paa Charlottenborg, ved Høstudstillingerne i Christiania og i 1900 ved Verdensudstillingen i Paris. Som Kunstner levede hun i øvrigt meget tilbagetrukket. Af hendes Billeder fra Syden nævnes særlig »Villa del Sole«. Mest kendt er det ypperlige lille Arbejde »Fra Grosshesselohe ved München«, et Billede, som perspektivisk staar meget højt og har et fortrinlig gengivet Sollys. Dette finder man i næsten alle hendes Billeder. Graavejr taalte hun ikke. Ung var hun til sin sidste Dag, og fri som Fuglen vilde hun være. — Ronander fortæller senere om sit Besøg hos hende i Oslo.

Han havde ikke boet længe i Trondhjem, før hans kulturhistoriske Interesser gav sig Udslag. Herved bragtes han i Forbindelse med Videnskabselskabets Bibliotek og Museum. I dets Samling af ældre Trondhjemsaviser søgte han efter Oplysninger om Chr. Mart. Tegner og hans Ophold her i Byen. Saaledes skaffede han sig en Række af Notater, som giver et ganske fyldigt Billede af Morbroderens Virksomhed og Familieforhold i hans norske Periode. — Videnskabselskabets Bibliotekar i første Halvdel af 1890 Aarene var den aldrende Overlærer N i e l s P e t e r A r e n t z, en Herre af den gamle Skole, høj, mager og ulenkelig, fjern fra den omtumlede Verden, hvor Musikere og Artister færdes. Overfor den Institution, hvor han senere skulde blive saa hjemmevant, følte Ronander sig derfor i den første Tid kun som en »Outsider«, tilhørende vulgus profanum, blot for et Øjeblik kigende indenfor Murene. Men snart blev det anderledes. I 1896 kom der en ny og initiativrig Bibliotekar, den senere Rigsarkivar i Oslo, K r i s t i a n K o r e n, Bekendtskabet med ham blev af den største Betydning for Ronander og hans Virksomhed i de følgende Aar. Men det var ikke bare personalhistoriske Interesser, som optog den indflyttede Kapelmester. Hans ubetvingelige Samlerinstinkt gjorde ham til arkæologisk Forsker. Trondhjem er i sine ældre Dele, som andre gamle Byer, opført paa middelalderlig Kulturjord; Lag for Lag har afsat sig, særlig efter de forskellige Ildebrande, der i Tidens Løb har herget Staden. Udforskningen af de middelalderlige Kulturlevninger, som laa skjult i Bygrunden, var i disse Aar endnu ikke tilstrækkelig organiseret. Den arkæologiske Videnskab rettede fortrinsvis Blikket mod den præhistoriske Tidsperiode. Og Videnskabselskabets Museum manglede Assistenthjælp, som kunde overvaage de mange mer eller mindre tilfældige Gravninger, som indenfor Byens Grænser stadig fandt Sted af rent praktiske Hensyn. Her begynder Ronander af egen Drift privatarkæologisk Virksomhed. Naar han under sin daglige Færd fik se, at Gravning gik for sig,

var han straks paa Pletten og tiltuskede sig for gode Ord og, naar det kom højt, en Smule Betaling, de knuste og skadede Levninger af Fortidens Husgeraad, som Arbejderne fandt i Grunden. Ved Midten af 1890 Aarene foregik betydelige Gravningsarbejder. Flere større Bygninger kom dengang til Opførelse, saaledes den daværende Trondhjems tekniske Lærestalt, idet den senere Rigsinstitution Norges tekniske Høiskole endnu ikke var planlagt. Denne Tomt laa i Nærheden af Domkirken, og Ronander spejdede daglig med ganske særlig Interesse efter de Genstande, som han ventede skulde komme for Dagen. Han samlede ogsaa her alt hvad han kunde overkomme, og sluttelig havde han paa den Maade i det Hele elleve Kasser fulde. Det var mest Levninger fra Renæssancen og nyere Tid, men ogsaa flere Stykker fra Middelalderen. — 9de September 1896 omtalte Trondhjems Adresseavis denne Ronanders Samling. Fra den tekniske Lærestalt forespurgte man saa, om han mod Erstatning for Arbejde og Udgifter vilde afgive Genstandene, som derefter skulde overdrages Videnskabselskabet. Denne Ordning kom i Stand. Ronander erholdt henved 200 Kr. Og Museets Bestyrer, Arkæologen K a r l R y g h, greb Lejligheden til at vinde en Medarbejder. Han gav ham i Opdrag paa Museets Vegne at fore arkæologisk Tilsyn med de forskellige Gravninger i Byen. Herfor modtog han leilighedsvis et beskedent Honorar. Saaledes kom han fra Efteraaret 1896 i Tjeneste ved Videnskabselskabets Museum. Dette Opsyn med Gravningerne fortsatte han indtil sin høje Alderdom. Men for hans Forbindelse med Biblioteket skulde det følgende Aar faa afgørende Betydning. I Juli 1897 fejrede Trondhjem sit 900 Aars Jubilæum. En historisk Byudstilling fandt samtidig Sted til udover Efteraaret. Ved Udlaan fra Institutioner og Private havde man tilvejebragt betydelige Samlinger til Belysning af trøndersk Slægtskultur. Det var selvsagt, at et saadant Foretagende maatte omfattes med en overordentlig Interesse af en Mand som Ronander. Udstillingens Ledelse var overdraget en Komité, som blandt sine mest fremtrædende Medlemmer talte den daværende Stiftsarkivar Koren, der forstod at vurdere Ronanders Indsigt og Brugbarhed. — Som Musiker havde han ofte været omkring hos Byens gamle Familier, dels for at undervise i Piano og særlig for at spille til Dans. Ved saadanne Lejligheder opdagede han straks med sit hurtige Blik, hvad der omkring ham fandtes af Genstande med kulturhistorisk Interesse, Møbler, Husgeraad, Malerier, Portrætter. I Komitéens Tjeneste blev Ronander en alsidig Medarbejder. Under Udstillingen virkede han som Vejleder for de Besøgende. Her havde han blandt andet den Glæde at laase Skabdoerne op og deltage i Forevisningen af det gamle Trondhjemske Arvesølv for Kronprinsen, den nuværende Kong Gustaf

den 5te, som særlig ønskede at se netop disse Genstande. Til Afslutning paa selve Jubilæumsfesten gav Kommunen en Middag paa »Hjorten« for udsendte Repræsentanter fra andre Byer, der havde bragt Trondhjem Lykønskning. Udstillingspersonalet var samtidig indbudt til at deltage i Festligheden, blandt dem Ronander. Her indtraf en Episode, som han senere særlig kom til at mindes. Efter Middagen holdt der Køretøjer udenfor, som skulde bringe hele Selskabet ned til Banegaarden for at give Kong Oscar en Afskeds-hyldest, da han rejste tilbage til Stockholm. Da de nu kom ud og stod ved Vognene, sagde Kommunerepræsentanten Grosserer Th a u l o w til Ronander: »Hvad venter De efter? Kom med her i Vognen, nu skal vi afsted og sige Farvel til Kongen«. I Følge med ham var en fremmed Herre. De satte sig op, Ronander blev præ-senteret for ham, og en livlig Samtale kom i Gang. Den Fremmede var Ordføreren for Bergen, den senere Statsminister ved Unions-opløsningen, C h r i s t i a n M i c h e l s e n. — Mindre Fornøjelse havde han et Par Uger senere ved sit Sammentræf med Historikeren Professor E r n s t S a r s og B j ø r n s t j e r n e B j ø r n s o n, som var i Følge med hinanden, da de besøgte Udstillingen. Thi de var under Omvisningen i hele sin Tankegang indstillet saaledes i Retning af det rent Politiske, at de mange smaa kulturhistoriske Detaljer, som det glædede deres Cicerone at gøre dem opmærksom paa, ikke vakte nogen dybere Sympati eller Forstaaelse hos dem. Forevisningen blev ham derfor en Skuffelse. »Ja vi vandrede gennem hele vor dejlige Udstilling, og de fik egentlig talt Intet ud af det Hele«. Bjørnson var under dette Trondhjemsbesøg ganske særlig optaget af Arbejdet for Olafsdagen. Visiten paa Udstillingen endte med, at de to Besøgende gensidig bemærkede: »Kom lad os gaa herfra. Dette er ikke noget for os«. — Denne Episode er psykologisk illustrerende. Ronanders Styrke var en levende Interesse og en ofte forbavsende Kundskab i Detaljer. Han tænkte helt igennem konkret og analytisk. Bortset fra alle ydre Forhold vilde der i og for sig altid være en uoverskridelig Afstand mellem ham og en Natur som Sars, der var abstrakt og syntetisk anlagt. Men hos sin Overordnede, Arkivar Koren, havde Ronander vundet megen Anerkendelse ikke mindst paa Grund af sit ofte overraskende Kendskab til Bøger. Fra 1896, da Bibliotekarskiftet ved Videnskabselskabet fandt Sted, var en Omordning af Bogbestanden bleven igangsat. Men Biblioteket manglede Assistenthjælp. Under kyndig Vejledning kunde Ronander her yde godt Arbejde. I Foraaret 1898 begyndte han dermed, foreløbig under ganske tilfældige og yderst beskedne Vilkaar; men gradvis gunstigere Forhold var ham i Virkeligheden sikret., takket være Arkivar Korens Forstaaelse. Fra 1ste Februar 1899 blev han udtrykkelig ansat som midlertidig

Assistent ved Biblioteket. Det er ikke her Stedet til en detaljeret Omtale af denne hans Virksomhed. Men en Karakteristik i Almindelighed vil være paa sin Plads. Thi Ronander udgør et eget Kapitel af Bibliotekets Historie. Hans Arbejde kom til at strække sig over et Tidsrum af 30 Aar, medens Bogsamlingen voksede fra 70 000 til 150 000 Bind. Tre forskellige Bibliotekarer afløste hverandre. Men Ronander forblev, i Aarenes Løb mere og mere som en fast og ufraskillelig Del af Institutionen og under den daglige Gerning Bæreren af den mundtlig levende Overlevering, som i ethvert Bibliotek spiller saa stor en Rolle for Opretholdelsen af den indre Sammenhæng i Bibliotekets Liv. Sjælen i hans Arbejde var hans boghistoriske Studium, altid fortsat, altid utrætteligt. I Aarenes Løb havde han gennemgaat Bibliotekets Bogbestand saa nogenlunde fra Ende til anden, stadig supplerende hvor nyt kom til og reviderende ældre Tidens Gerning. Særlig havde de gamle Samlingsbind hans Opmerksomhed. Efterhvert blev han en levende Forhaandserstatning af det Hovedregister over »Bibliotheca danica«, hvis Udgivelse nu er begyndt.

Ronanders Virksomhed kom særlig til Gode, naar det gjaldt Meddelelser til Det kongelige Bibliotek, f. eks. til Dr. Lauritz Nielsen for hans Afhandlinger og Artikler om ældre dansk Bibliografi og danske Bøgers Udbredelse i Biblioteker udenfor Danmark. I stadig Forbindelse med Førstebibliotekar Hjalmar Pettersen ved Universitetsbiblioteket i Oslo fulgte han og bidrog til Opbygningen af »Bibliotheca norvegica«. Om Forholdet dem imellem vidner følgende lille Julehilsen fra 1924, skrevet i Hjalmar Pettersens vanlige humørfyldte Stil:

»Kjære elskværdige velynder. Det glæder mig, at min bog [Norsk Anonym- og Pseudonym-Lexikon] har behaget Dem; mange trykfeil og endel misvisende oplysninger vil De sikkerlig allerede have fundet. Jeg vil være taknemlig for oplysninger om saadanne ulykkeshændelser. Selvfølgelig enda mere for nye afsløringer. Da jeg modtog Deres brev og saa den kjendte haand og følte, at der laa flere ark indi konvolutten, aabnede jeg under spænding. Deres breve har nemlig altid bragt mig værdifulde bidrag til mit »udødelighedsmonument« Bibl. norv. Tænk, at De har fundet hele tre ukjendte »Oslo«-tryk fra 17de aarh. Jeg fortæres nu af længsel efter at faa se Hammers manuskript in fol. 56. Naar jeg nu i slutningen af 1924 sender min hjerteligste tak for al hjælp i aarets løb, er det ogsaa i haab om yderligere assistance i 1925. Og saa glædelig jull Deres taknemlige Hjalmar Pettersen.«

Ronander var den fødte Samler. Paradoksalt kan man sige, at det igunden var ham ubetinget imod nogensinde at tilintetgøre nogetsomhelst. Alt i Verden burde bevares. Hans Ophobning i

sin Bolig af de i Aarenes Løb tilfældig købte Avisnumre og illustrede Blade var ligefrem uhyrlig. Efter hans Betragtning havde det til en vis Grad mindre at sige, om et Verk var komplet; thi Fragmentet af en Bog var ham egentlig mere værdifuldt end Bogen selv som Helhed. Alene Fragmentet kunde afstedkomme og udløse Spænding hos ham under Arbejdet med at efterspore, hvad dette nu var for et Tryk. Nye Bøger var ham i og for sig ligegyldige, uden for saa vidt de gav Oplysning om gamle Bøger. Hvad han personlig holdt af, var Bibliotekets stadige Tilvækst af Fortidens Litteratur. For ham var det selvsagt, at et Bibliotek var et Bogmuseum. Men hans store Evne til at omgaaes Mennesker, hans Humor og psykologiske Forstaaelse af andres Gerning var Egen-skaber af fundamental Værdi hos en Udlaansbestyrer. Paa sine Rejser havde han selv besøgt omtrent alle større Biblioteker i Finland og Skandinavien. Hvis ikke ydre Hindringer havde virket begrænsende, vilde én saa frodig Samlernatur som Ronander sluttelig være bleven siddende omringet af Materialstof, der stadig ophobede sig i overvældende Rigdom, mere og mere til et uigennemtrængeligt Vildnis, indfiltret og urskovagtigt. Men som Forholdene faktisk var, blev hans Gerning ved Biblioteket dobbelt, paa den ene Side samlingsbestemt og intern, paa den anden Side praktisk og udadvendt til det laantagende Publikum. Hans Læsning var altid determineret af de Speciale-mner, som interesserede ham, visse særlige Enkeltspørgsmaal. Det hændte vistnok yderst sjelden, at han læste en Bog som Helhed. Han maatte da have en særlig Grund til at gøre det, som da han studerede det franske Leksikon. Men naar et Emne optog ham, forfulgte han det gennem al den Litteratur, han kunde overkomme. Digtkunstens Verker havde han tilegnet sig gennem Teatret, enhver scenisk Fremstilling interesserede ham, Romaner brød han sig ikke om. Bortset fra de Problemer, som Samlerinstinktet fremkaldte hos ham, var det vel nok slægts- og personalhistoriske Undersøgelser, som ubetinget mest fængslede ham. Hans Skrift var stor og haandfast, til Fuldkommenhed tydelig.

Fra Beg. af Nov. 1899 til Udg. af Febr. 1900 varetog Ronander den hele Bibliotekstjeneste, idet hans Chef havde Orlov. Sommeren 1900 blev han af denne indbudt til et Besøg i Oslo, ved den kulturhistoriske Udstilling paa Bygdø, hvor han da en kortere Tid tjenestgjorde ved Opsynet.

Endnu ved den Tid, da Ronander kom i Videnskabs-selskabets Tjeneste, havde det bevaret sin oprindelige Organisationsform med et ubegrænset Antal af indvalgte Medlemmer. De lokale Forhold medførte, at man dengang samlede om Museets Gerning som det eneste Udtryk for Selskabets videnskabelige Bestræbelser. Den 14de Marts 1902 blev Ronander efter Direktionens Forslag

til Generalforsamlingen indvalgt som Medlem af Selskabet. Denne Paaskønnelse gjorde ham megen Glæde. — Men i sit personlige Liv sparede han ikke for haarde Tilskikkelser. Da hans Hustru havde passeret 40 Aars Alderen, blev hendes Helbred vaklende ved Lidelser i Nervesystemet, som ud gennem Aarene stadig medførte langvarige gentagne Sygehusophold. Senere blev hendes Helbred til en vis Grad bedre; men hun genvandt aldrig sin Sundhed. Særlig indirekte maatte disse Forhold nødvendig medvirke ganske væsentlig til fortsatte økonomiske Vanskeligheder. Et mindre elastisk Menneske vilde set mørkt paa Livet. Men Ronander var paa sin Maade en Aladdinatur. Vistnok var det langt fra, at Lampens Aander byggede Paladser for ham. Men han havde i sit Indre Evnen til stadig Fornylse af den rent umiddelbare Livsglæde, som er Ungdommen givet. Ronander var aandelig ung, indtil Døden lagde Haand paa ham i hans 83de Aar.

Da han i Slutningen af Februar 1902 i Bibliotekets Tjeneste opholdt sig tre Ugers Tid i Oslo, genoptog han Forbindelsen med sine derboende Slægtninge. Med Bevarelse af hans eget Udtrykssæt anføres herom efter hans sidste Optegnelse, Sommeren 1928: »Jeg benyttede Anledningen, gik op og besøgte Hulda. Jeg kom henved Klokken halv ti om Formiddagen. Hun boede oppe i et af de store Huse tæt ved Stortingsbygningen. Jeg ringede paa, men ingen aabnede. Jeg hørte imidlertid, at der var nogen, de talte derinde. Jeg gav mig ikke, men fortsatte Ringningen. En Stemme spurgte inde bag Døren: »Hvem er det? Vi kan ikke træffes endnu, De maa komme igen om en Time«. — »Det var kedeligt, jeg har reist saa langt og har meget at udrette endnu. Jeg er en gammel Ven til Fruen og vilde saa gerne træffe hende«. Da hørte jeg Hulda selv kom hen til Døren og spurgte: »Hvem er det?« Til Svar stod jeg og nynnede »Skøn Jomfru, luk dit Vindue op, din Hjertenskær er her«. »Hvem er det?« spurgte hun igen. »Det er din Fætter Victor«, svarede jeg. — »Velkommen kære Victor! Jeg skal øieblikkelig lukke op«. — Saa blev der jo et glad Gensyn og en lang Passiar. Hun kogte selv Kaffe, sendte Bud efter Fløde og Brød, Sweizerost og Æg havde hun, — saa fik vi en meget livlig Frokost, og jeg havde Mangt at høre, og som Livet er, ikke Alt saa lykkeligt. Jeg fortalte hende, at jeg for næsten 30 Aar siden havde været 16 Maaneder i Christiania, men holdt mig ganske væk fra Familien. Og da jeg tænkte at hendes Fader, som jo var født 1817, nu ikke længer var i Live, saa spurgte jeg: »Er det længe siden Onkel Fedor døde?« »Nej«, sagde hun, »han lever endnu, du bør i alle Tilfælde rejse ud til ham — han har et Landsted lige ved Stabek. Det vil glæde ham meget at se dig igen«. — Naa, Dagen efter tog jeg Banen derud og fandt da Ejendommen lidt fra Stationen, en dejlig Villa med en

prægtig Have og stort Drivhus. Onkel modtog mig meget venligt og fortalte mange interessante Ting fra den Tid, han havde tilbragt hos Onkel Christian i Trondhjem, og om Arbejder, han havde gjort der. Det var Onkel Fedor, som i sin Tid havde bekostet min Faders Begravelse«. — Et halvt Aar efter meldte et Brev fra Hulda den Efterretning, at hendes Fader, Fedor Ferdinandt Tegner, var død, 1ste September 1902, i en Alder af 85 Aar. Men ogsaa Fru Hulda Grønneberg var en kraftig Natur. Da hun i 1922 var 78 Aar gammel, pakkede hun sin Koffert og reiste alene til Nizza, hvor hun opholdt sig hele Vinteren. Hun døde i 1924.

I Sverige opsøgte han en enkelt Gang, som Repræsentant for sin fædrene Slægt, en Organist og Folkeskolelærer C. W. R o n a n d e r, Bromma i Sollentuna Herred. Men Forbindelsen var i et hvert Fald saa fjern, at den ikke i sig selv kunde formidle noget varigt Bekendtskab. En Række Notater vidner om, hvorledes han har søgt at følge Slægtens Udbredelsesbane. I denne Forbindelse har han her fra Trondhjem antegnet en ganske ejendommelig Oplevelse i Aaret 1903. Han sad en Dag hjemme og arbejdede med noget Nodeskrift, men fik liden Ro og blev oftere afbrudt i Udførelsen. Han rejste sig da op, tog Arbejdet med sig og sagde for Spøg, idet han forlod Stuen: »Ja, nu ser I mig ikke mere, jeg er død, jeg vil have Ro«. Han gik ned paa Teatret for der at fortsætte det Paa-begyndte. Den første, han traf, da han kom ind, var hans tidligere nævnte gode Ven, Maskinmesteren Julius Bøe. Og i det samme de mødes, siger denne til ham: »Velkommen fra de Døde!« Ronander studsede selvfølgelig og blev lidt underlig stemt paa Grund af sine Ord, da han gik hjemmefra. Han spurgte derfor: »Hvad er det for Snak?« »Jo, her skal De se«, svarede Bøe og tog frem et Hefteskrift fra Canada, »The Forrester« for Januar 1903, udkommet i Toronto. Der stod paa Side 14 (conf. 29) nogle Meddelelser angaaende Dødsfald, hvoriblandt fra Petoskey, Michigan: Very grateful is the feeling of Mrs. A n n a R o n a n d e r for personal kindness and prompt payment of the benefit of her late husband V i c t o r R o n a n d e r. — Som det vil erindres, hed Ronanders første Hustru ogsaa Anna. Det maa siges at være merkelig kuriøst, at netop dette Nummer af det fjerne og for ham fuldstændig ukendte Blad med Kombinationen af disse to Navne ved denne Anledning falder ham saaledes i Hænderne. Ronander var ingen overtroisk Natur, tvertimod. Men Heftet har han naturligvis bevaret. Psykologisk er det i dette Tilfælde ganske fristende at tænke sig en telepatisk Tankeoverføring fra Bøe til Ronander, medens denne sidder hjemme og arbejder.

I Øvrigt fulgte der nu en Række rolige Arbejdsaar, hvor de ydre Begivenheder formede sig jævnt og ensartet. Indenfor Trønde-

lagen foretog han mindre Rejser, dels som Musiker til de nærmeste Nabobyer, dels som historisk Interesseret, saaledes en arkæologisk Fodvandring omkring i Stjørdalen, Besøg paa Bjelkernes gamle Herresæde Østraat og til Ruinerne af Bispeborgen Steinviksholm, hvor han en enkelt Gang ved et Goodtemplarstevne ogsaa holdt Foredrag over Stedets Historie med dets Minder fra Fru Ingers og Niels Lykkes Tid. Her i Nærheden laa han gerne hver Sommer paa Landet med sin Familie. Ikke mindst af Hensyn til Hustruen kunde disse Ophold undertiden faa noget længere Varighed. Gennem mange Aar havde han da sit Kvarter paa Gaarden Rykke i Skatval. Ejeren, Gaardbruger Oliver Alstad, har senere stadig været Museets arkæologiske Tillidsmand for denne Egn. Den fordums Københavner-Musiker og den genuine Trønder-Bonde blev trofast forbundne i livsvarigt Venskab. Ronander havde i Slægtsarv en ikke ringe Evne til nøjagtig Tegning, og han øvede i Ferierne en Smule Landskabsmaleri. Som Træskærer var han heller ikke daarlig. Flere Brugsgenstande vidner herom. — Til sine mødrene Slægtninge i København nedsendte han i 1908 og senere forskellige Erindringsnotater og genealogiske Oplysninger. Herigennem var han en ivrig Deltager i de forberedende Arbejder til Udgivelse af den Tegnerske Stamtavle i »Patriciske Slægter«.

Saa skred Aarene videre, og Ronander blev en aldrende Mand. Selv havde han en ypperlig Helbred. Hans Virksomhed som Musiker gjorde ham til et typisk Aftenmenneske, der gerne strakte Frisyslerne langt ud over Midnat. Han underviste sin Datter i Musik, og da hun blev voksen, fik hun Arbejde som Pianistinde. Samtidig forstod hun og delte med ham hans Samlerinteresse, ligesom hun ogsaa ellers var ham behjælpelig i hans Gerning. — Efterat hans Virksomhed ved Teatret var ophørt, fortsatte han i de følgende Aar fremdeles som Musikleder ved Basarer og lignende Tilstelninger. Han havde i Tidens Løb faaet mange Forbindelser med Goodtemplarloger, Fagforeninger og andre Slags Sammenslutninger blandt Arbejderne, hvor musikalsk Underholdning til Stadighed hører med paa Programmet. Fra hans Virksomhed i disse Kredse fremgik en Musikkomposition, nemlig hans populære Marschmelodi til Sangen »Frem Kamerater«, Tekst af senere Redaktør O. K. Thorns. Den findes første Gang offentliggjort i Trondhjemsvisen »Ny Tid« for 23de December 1911. Siden har Melodien gennem Arbejderbevægelsen naaet vidt omkring langt udenfor de nordiske Lande, særlig i Østeuropa. Til forskellige Tekster paa forskellige Sprog synes den at skulle opnaa en varig international Bestaaen.

I 1914 havde Datteren, da Sommeren kom, den Glæde at kunne indbyde ham til at foretage et fælles Besøg i Danmark.

Han havde sine Betæneligheder, den svære Legemsbygning gjorde ham i de ældre Aar tungt bevægelig, og hans Ben var mindre stærke. Men saa vaagnede Lysten til at gense de kendte Steder fra Ungdommens Dage, og de drog afsted. Han udtalte sig derom saaledes: »Da vi kom ind forbi Kronborg og ned gennem Sundet den dejlige Sommermorgen, og jeg saa Københavns Taarne komme til Syne mod Horisonten, ja da græd jeg. Og saa var vi der, tyve herlige Dage og omkring overalt, og ude paa Sjælland, men saa, mod Slutten, det var ganske mærkeligt, da begyndte jeg ligesom lidt at længes, hid til Trondhjem, for her var alle de Mennesker, som jeg kendte, og alt det, som jeg var vant til. — København var jo dog bleven en fremmed By«. — Men det var ham i de følgende Aar en stadig Kilde til Glæde, at han havde genset Fødebyen i dens moderne Skikkelse med Raadhuspladsen, Glyptoteket, Frihavnen og det hele Præg af Nutidens myldrende Storstad, — han, som ikke havde set Byen siden 1886. — Det var nu ogsaa i yderste Frist. Han forlod København den 25de Juli, og da han atter naaede Trondhjem, var Verdenskrigen brudt løs, som sikkert vilde definitivt hindret ham i at foretage Rejsen. Dertil var i de kommende Aar Momentet af Risiko altfor stort.

Hans kraftige Konstitution bragte ham den Lykke, at hans Arbejdsaar rakte langt udover det Vanlige. Ud gennem de 70 var han i fuld Virksomhed, stadig ivrigt optagen af Bibliotekets Gerning. — Efter privat Opdrag udarbejdede han i 1917 »Den Trondhjemske Familie Huitfeldts Ahnetavle: (G. Krogshus Bogtrykkeri, Trhj.). Som gammel Mand kunde han selvfølgelig ikke lade sine Tanker slaa ind paa nye Baner. Hans Arbejde maatte nødvendig gaa efter tilvante Forestillinger. Men helt til det Sidste var det dog ejendommeligt, hvor hurtig hans Tænkning fremdeles fandt sig til Rette indenfor de Omraader, som han beherskede. — Fra Foraaet 1919 ophørte han omtrent med sin Virksomhed som Musiker. I Krigstiden var Arbejdsforholdene paa dette Omraade stadig blevne vanskeligere. Skarpere Organisation og stigende Lønningskrav kunde lettere imødekommes af yngre Kræfter. Mere og mere var hans Arbejde gledet over i Bibliotekets og Museets Tjeneste. Fra nu af blev denne Virksomhed det Eneste, som optog ham. — For hans personlige Liv havde det meget at sige, at Datteren i 1920 indgik Ægteskab med Mekaniker H e r b e r t F e w k e s fra London, senere Oldsamlingens dygtige Præparant. I dette Ægteskab fødtes en Søn og en Datter, hvilke Børnebørn Ronander omfattede med hele sit Sindelagsaarvaagne Hengivenhed. Han fulgte om Sommeren deres Leg paa Landet. Men naar Skolen skulde begynde, kom han med dem ind til Byen. I tidligere Aar havde han gerne udstrakt Ferieopholdet længere, men nu hed det: »Jeg kunde ikke længer

blive ude paa Landet. Ingen Bøger, ingen Mønter og saa, ingen Børn; Nei, den gik ikke«. Ronanders Forhold til Børn overhovedet var betegnende for ham. Hvis de ikke kendte ham, kunde til en Begyndelse hans Skikkelse virke skræmmende paa mere ængstelige iblandt dem. Men saa snart han lagde sit Væsen for Dagen, mødte de ham med særegen Tillid. Midt i hans Djærvhed— og han veg ingenlunde tilbage for det drastiske— var der over hans Karakter noget personligt uberørt. Om ham syntes virkelig Welhavens Ord at gælde:

Kan du igjennem din Strid og din Daad
redde det barnlige Skjær til det Sidste,
da har du Regnbuen over din Graad,
da har du Glorien over din Kiste.

Uagtet al sin Godlynnethed kunde han i Kampstilling være udholdende. Kort før Afbrydelsen paa hans Ophold i Finland blev en meget kær Hund skudt for ham, Febr. 1881. Han indledede Proces herom og førte denne ogsaa fra Sverige, indtil Gerningsmanden to Aar derefter blev endelig idømt en Bod paa 190 Mark. — I sin Tid havde han en tam Dompap, som hjemme i hans Logis gerne fløj frit omkring.

Paa hans gamle Dage, da Kinematograferne kom op, blev han særlig interesseret i denne nye Kunstart. Sammen med sin Hustru var han her en fast og privilegeret Tilskuer. De fulgte begge med ivrig Opmerksomhed de forskellige Filmkunstneres Løbebane. Noget af Artisten sad altid i dem. Ronanders Evne til at leve i Nuet kom ham til Gode i hans Omhu overfor Hustruen: »Hun er saa sød, naar hun er bedre — og saa har hun endnu sit dejlige svenske Sprog«. Hans eget Talesprog var decideret dansk, men iblandet bestemte svenske Ord, »Møsse« for »Hue«, »Rock« for »Frak« o. desl. I Aarenes Løb blev han selvfølgelig ogsaa paavirket af norsk. Skriftlig brugte han derfor et ejendommeligt »skandinavisk« Idiom.

Blandt Museets Afdelinger havde Møntsamlingen altid paa-kaldt hans særlige Interesse, og dens Bestyrer havde jevnlig taget ham paa Raad. Med sine 18 000 Nummere er den i sit Slags Landets ældste. Da Bestyrerstillingen blev ledig, overdrog Direktionen 6te December 1921 Ronander Ledelsen som Samlingsbestyrer. Dette Hverv blev ham i det sidste ti-Aar af hans Levetid en stadig Kilde til Glæde. Han fandt heri Opfyldelsen af sin Ungdoms Ønske til Konferensraad Thomsen. Aften efter Aften saa man Lysningen fra Vinduet i Møntsamlingens lille Kontor. »Ja, jeg slider i det med de Mønter«. Men her var han sin egen Herre. — En Frugt af dette Arbejde er hans afsluttende »Meddelelse om Myntfundet ved Sand« i Værdalen, en Afhandling i Videnskabsselskabets Skrifter for

1922. — Mønterne fra dette Sted er alle prægede før 1030 og muligens nedgravede ved Tiden for Slaget paa Stiklestad. En stor Del af dem er af angelsaksisk Oprindelse. Ronander paaviste deriblandt Fragmenterne af en saakaldet »Thymns Mønt« fra Irland, som ved sin Sjældenhed og historisk vanskelige Indskrift vakte hans ganske særlige Interesse, idet han søgte at tolke den som indeholdende Navnet paa den fra Sagnfortællingen hos Saxo bekendte Høvding Tymme Sjællandsfar i Knud den Mægtiges Hær. — Den Sympati, Ronander havde for ethvert Dokument fra Fortiden, ytrede sig i hans historiske Overvejelser paa samme Maade, som man i største Maal finder det hos P e t e r F r. S u h m, nemlig saaledes, at han vanskelig nænnede helt at forkaste nogen Efterretning eller Mening, som Fortidens Historieskrivere havde udtalt. Suhm Værker er vel her i Norden det mest typiske Udslag af Samlerinstinktet i og for sig, anvendt paa det aandelige Materiale, som den historiske Forskning arbejder med. Ronander var en Natur noget af samme Støbning.

Til hans 75 Aars Dag skrev Bestyreren for Museets Oldsamling, Arkæologen T h e o d o r P e t e r s e n: I vor Bys Fysiognomi er han bleven en Type, som vi alle holder af. Denne Type er ikke norsk, men vi har mødt den blandt de gamle Biblioteksoriginaler med sine falmede Bonjournere i de reolfyldte Sale ved Kristiansborg, og vi mindes den fra Oldnordisk Museum i Prinsens Palæ. Ronanders Personlighed har taget Form i det Milieu af høj Kultur og Urbanitet, hvori han voksede op. — Og Omtalen slutter med følgende fagkyndige Dom:

»Den største tak skylder vi ham, fordi han har aapnet vore øine for værdien av de skatte, som ligger gjemt under vore føtter i Trondhjems dype kulturjord. Ved enhver grundgravning er Ronander altid paa Pletten, og hvem har ikke set ham med nytændt pipe og et mere end almindelig veltilfreds udtryk i det joviale ansigt vandre til museet med de kostelige fund varsomt indpakket i det medbragte nummer av gaarsdagens avis. Hvad Ronander paa denne maate har reddet for os og de kommende generationer kan ikke vurderes høit nok. — — — Det er ham og ingen anden, som har grundlagt museumsafdelingen Nidrosia subterranea«. (Dagsposten No. 155, 1922).

Han havde i 1899 begyndt sin sammenhængende Tjeneste ved Selskabet med et Aarshonorar for Tilfældet paa 350 Kroner. Siden stod han i længere Tid med den beskedne Gage af 1 200 Kroner aarlig. Men efterhvert som Arbejdet ved Samlingerne mere og mere optog hans Dagverk, blev ogsaa Lønningsforholdet omreguleret. Han vedblev som Assistent ved Biblioteket indtil 1ste Juli 1923, da han afgik med Pension efter sin sluttelige Grundløn af Kr. 3300

med Alderstillæg. Pensionen udgjorde aarlig Kr. 2871,60. I Skrivelse til ham af 16de Maj 1923 havde Direktionen for Museet i Anledning af hans Afsked udtalt Følgende:

»Man tillater sig at forudsætte at De vil vedbli at assistere med arbejde i Videnskabselskabets Bibliotek paa samme Maate som hittil — og vil som godtgjørelse sikre Dem differencen mellem pensionen og det beløb, som hittil har staaet til Deres raadighed, saa der ikke indtræder nogen forandring i Deres lønsvilkaar. Det forudsættes desuten, at De fremdeles midlertidig fungerer som bestyrer af Selskabets myntsamling — med den for stillingen fastsatte løn«. Tilsammen udgjorde disse Beløb indtil hans Død uforandret Kr. 4849,60. Derfor skriver han ogsaa selv i 1923: »Min Fremtid er sikret, og jeg slipper for den vanlige Musikerskæbne at dø i Nød og Fattigdom«. En Dag, han satte sig ved sin Arbejdsplads paa Biblioteket, saa han sig om med et andet Udtryk end ellers og sagde: »Tænk, om jeg nu havde været blot saadan en gammel forhenværende Kapelmester, der har arbejdet hele sit Liv uden fast Stilling! Uha! Det havde ikke været for godt«. — Og idet hans Udtryk skiftede om til det vanlige, tog han sine Katalogsedler for sig.

Hans Billede i Originallitografi (1923) af Maleren Professor H. K. S t a b e l l er ophængt i Bibliotekets Læseværelse. Dette Portræt (»En Kapelmester«) sees indkøbt af Nationalgalleriet i Oslo, Victoria and Albert Museum i Kensington og flere Steder. — Naar man mødte Ronander, saa man straks den gamle Musiker. Han havde den lidt tunge, men vekslende Holdning. Det lange Haar laa nedover Frakkekraven. Trækkene var grove, mandligt djærve. Musikeren er en Kunstnertype, som i sit Fysiognomi har et Moment af det Militære. Hans svære Overskæg gav Ansigtet Præg af en vis barsk Godmodighed. Et skiftende Minespil gjorde det levende. Smilet lyste af følsom Intelligens, naar han stod der, fornøjet, optaget og agtpaagivende. Hertil kom saa over hele hans Skikkelse den Livets ubeskrivelige Patina, som i Aarenes Løb havde præget hans ydre Personlighed. Som det saa ofte er Tilfældet med dem, der er sterkt aandelig optagne, ofrede han ikke Tid eller Opmerksomhed paa sit eget ydre. Dette forsømte han. Men just Foreningen af det Intelligente, det Rørende og det Burleske gav Udtryk for Originaliteten i hans Væsen. Derfor var det et Tab for Litteraturen, at Charles Dickens aldrig mødte Ronander. Den store Digter vilde forstaa ham og løftet hans Skikkelse over i den Fantasiens Verden, hvor han egentlig hørte hjemme. Og samtidig laa der i hans Væsen en ejendommelig Nøgtternhed, som i alle Forhold gav ham en egen indre Harmoni. Alt overspændt og ensidigt eller udskejende var fremmed for hans Natur. — Han evnede stadig at være indenfor de Grænser som drages af en mild Aarvaagenhed,

religiøst, moralsk og samfundsmæssig. »Jeg har nu saadan min egen Religion, og den har jeg grejet mig med saa udmærket«. De, som kendte ham, følte, at han gjorde Livet rigere for dem. — Naturligvis havde der altid været i ham et umiskendeligt Kvantum af »laisser-aller«. Han havde aldrig selv bestemt sin Fremtid planmæssig efter sine Evners Chance, men Livet formede sig hos ham sterkt afhængig af alle ydre Tilfældigheder, som hæmmer eller begunstiger Udfoldelsen. Derfor stod Ronander i sin Alderdom som et saadant gammelt Træ, der har helet svære Skader, faat en underlig Vækst, men stadig rejst sin Krone, selv efter Lynnedslag.

Sin boghistoriske Virksomhed fortsatte han ved Biblioteket indtil Begyndelsen af November 1927. Han havde da om Sommeren fyldt de firsindstyve Aar, som efter den gamle Salme er et Menneske tilmaalt, naar der er megen Styrke. Aandelig holdt han sig mærkelig uforandret. Men han blev pludselig sterkt tunghør, og der indtraadte legemlig Affældighed. Til og fra Museet maatte han køre i Automobil. Møntsamlingen søgte han endnu at overkomme. Men det var øjensynligt, at Livets Afslutning nærmede sig. Til Trods for sine svigtende Kræfter hjalp han Hustruen i hendes Svaghed. Vinteren over gik det endnu for dem. Men det følgende Foraar blev hun angrebet af Lungebetændelse og maatte indlægges paa Trondhjems Sygehus, hvor hun døde henimod Morgentide den 12te April 1928. Ronanders egen Svaghed syntes faretruende, men hans gamle Kraft holdt ham oppe endnu en Tid. Nu og da vekslede han fremdeles Breve med sin Fætter A d o l p h T e g n e r i København, den yngste af Is. Wilh. Tegners Sønner. Herunder paabegyndte han i Slutningen af Juli sine sidste Optegnelser, som er skrevne med stort Liv og Anskuelse. De er delvis brugte i det Foregaaende. Derpaa hedder det: »Nu kommer jeg til at gøre en Pause. Vi reiser paa Landet. En Bil kører os 3½ mil til Skatval direkte til Gaarden Alstad. Mine Ben er nemlig saa daarlige at det er mig vanskeligt at tage med Jernbane eller Dampbaad«. — Senere fortsætter han: Trondhjem 14-9. »Det har været en dejlig Tid. Efterat vi er komne hjem, og jeg er à jour med Møntsamlingen, gaar jeg videre, hvor jeg sluttede«. — Han havde efter sin Tilbagekomst været opom paa Biblioteket. Det skulde blive den sidste Gang, man saa ham ved hans Arbejdsplads i Læserummet. Kun med Vanskelighed bevægede han sig, idet han overalt støttede sig for med Hænderne. Men han underskrev sit Navn med klar Skrift. — I Notaterne fortæller han saa om Visiten hos sin Onkel paa Stabæk. Derpaa er de definitivt afbrudt. Da hans Svigersøn ved halv-et Tiden den 18de September saa indom til ham i hans Bolig, var han segnet om paa Gulvet og gjorde forgæves Forsøg paa at rejse sig. Et Slagtilfælde havde om Morgenen, medens han klædte sig paa, virket pludselig

lammende over hans højre Side. Vistnok genvandt han i Løbet af et Par Uger atter noget af sin Førlighed, ja saa meget, at han den 10de Oktober endogsaa lod sig køre ned til Møntsamlingen. Man ønskede nemlig ved Biblioteket at se nøjagtigt paa Præget af Adzers Portrætmedalje over P. F. Suhm, og denne vilde han selv forevise. — I det man fra begge Sider støttede ham, stod han lænet mod den aabne Montre. Han formaaede ikke længer at tale i Sætninger, men gentog Ordene Suhm, Suhm. Dette var Ronanders Afsked med hans elskede Møntsamling. Opad Trappen til Biblioteket kom han ikke. Hans Gerning var endt. Den sidste Vinter boede han hos sin Svigersøn, plejet af Datteren med den yderste Omhu. Der indtraadte nogen Bedring i han Tilstand, særlig udover Foraaret. I Paasken kunde han saaledes sidde ude paa Trappen og røge sin Pibe. Gentagne Gange søgte han at skrive, saaledes ogsaa Paaske-aften, men Haanden kunde ikke længer forme Skrifttrækkene til Bogstaver. Om Morgenen første Paaskedag indtraadte et nyt Hjerne-slag. Endnu et par Dage laa han hen mer eller mindre bevidstløs. Saa gentog Anfaldet sig, og han døde Onsdag 3die April 1929 kl. 11 om Formiddagen. Begravelsen fandt Sted den 10de næsteften paa »Tilfredsheds« Kirkegaard, hvor han blev stedt til Hvile ved sin Hustrus Side. Blandt de Fremmødte var Repræsentanter for Byens Musikere og Den danske Forening samt Direktionen for Museet, dets Funktionærer og Videnskabsmænd. Præsæs, Rektor S o m m e r f e l t, nedlagde en Krans paa Baaren med Tak for de mange Aars Arbeide i Museets og Bibliotekets Tjeneste. Ved Grav-færden spillede Divisionsmusikken. Vejret var let og foraarsmildt. — Saa tog Jorden ham, og Dannebrogss skjønne Fane blev sænket over hans Kiste. Der brød just da et Solstrejf frem. De røde og hvide Farver lyste i Vaarglans ved Victor Ronanders Grav.

Foranstaaende er bygget foruden paa de særskilt anførte Kilder tillige paa Optegnelser af Forfatteren, gengivende Ronanders mundtlige Beretninger, som Regel nedskrevne umiddelbart efter deres Fremførelse. Overalt er de forskellige Anførsler, særlig Tidsbestemmelserne, saavidt muligt jævnført med samtidige Opgivelser.